

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Sekuritizace a desekuritizace v zahraniční
politice Ruské federace (vybrané téma)**

Naděžda Žaludová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy a východoevropská studia

Bakalářská práce

**Sekuritizace a desekuritizace v zahraniční
politice Ruské federace (vybrané téma)**

Naděžda Žaludová

Vedoucí práce

PhDr. Magda Leichtová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí bakalářské práce PhDr. Magdaleně Leichtové, Ph.D. za ochotnou spolupráci, cenné náměty a připomínky při jejím zpracování.

SEZNAM ZKRATEK

COPRI	Kodaňský institut pro výzkum míru
ENI	Italská ropná a plynárenská společnost
ES-2020	Energetická strategie do roku 2020
ES-2030	Energetická strategie do roku 2030
EU	Evropská unie
G8	Sdružení osmi nejvyspělejších států světa
IEA	Mezinárodní energetická agentura
KGB	Výbor státní bezpečnost
MMF	Mezinárodní měnový fond
NATO	Severoatlantická aliance
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj
PCA	Dohoda o partnerství a spolupráci
RF	Ruská federace
SNS	Společenství nezávislých států
WTO	Světová obchodní organizace

OBSAH

1 ÚVOD.....	1
1.1 Cíle práce	4
1.2 Komentář k použité literatuře	5
2 TEORETICKÉ UKOTVENÍ KONCEPTŮ SEKURITIZACE A DESEKURITIZACE.....	6
2.1 Kodaňská škola.....	7
2.1.1 Sekuritizace	7
2.1.2 Referenční objekt	8
2.1.3 Sekuritizační aktér	9
2.1.4 Funkcionální aktér	9
2.1.5 Politizace	10
2.1.6 Sektorové dělení bezpečnosti	10
2.1.6.1 Ekonomický sektor.....	11
3 ENERGETICKÉ VZTAHY EU A RF	12
3.1 Obecná definice energetické bezpečnosti	12
3.2 Energetické vztahy EU a RF.....	13
3.2.1 Závislost evropských zemí na ruském plynu.....	16
3.3 Ruský energetický sektor	18
3.3.1 Kauza Jukos, sjednocení ruského energetického sektoru .	19
3.3.2 Státní gigant Gazprom.....	20
4 DOKUMENTY A PROHLÁŠENÍ RUSKÉ FEDERACE	23
4.1 Kdo vytváří zahraniční politiku Ruska?.....	23
4.2 Koncepce zahraniční politiky Ruské federace.....	25

4.2.1	Koncepce zahraniční politiky z roku 2000	25
4.2.2	Koncepce zahraniční politiky z roku 2008	26
4.3	Dokumenty vztahující se k národní bezpečnosti	28
4.3.1	Koncepce národní bezpečnosti z roku 2000	28
4.3.2	Strategie národní bezpečnosti do roku 2020.....	29
4.4	MINISTERSTVO ENERGETIKY RF	30
4.4.1	Energetická strategie Ruska do roku 2020	31
4.4.2	Strategie pro energetiku do roku 2030	35
5	RUSKO-UKRAJINSKÉ VZTAHY JAKO DETERMINANTA ENERGETICKÝCH VZTAHŮ S EU	39
5.1	Oranžová revoluce	40
5.2	Plynové krize	43
5.2.1	Následná debata o diverzifikaci.....	46
6	ZÁVĚR.....	50
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	54
8	PŘÍLOHY	59
9	RESUMÉ.....	61

1 ÚVOD

Ruská federace nikdy zcela neopustila styl uvažování někdejšího sovětského impéria, a ani nezapomněla na jeho sílu a důležitost. Významný vliv SSSR byl dán jeho vojenskou silou a pozicí jaderné supervelmoci, ale také pozicí státu se surovinovými zásobami, které jej činily značně nezávislým na zbytku světa. Tyto charakteristiky částečně přetrvaly i pro Rusko po roce 1991. S rozpadem Sovětského svazu se ale Rusko vytratilo z pozice světové velmoci a muselo se vypořádat s otázkou ztráty svého impéria. Stalo se nástupnickým státem SSSR, zároveň však ztratilo významnou část svého někdejšího surovinového a územního bohatství, a část vlivu na okolní země a své bývalé satelity. Zahraniční politika Ruska se proto dodnes snaží o zachování co největšího podílu ze ztráty, způsobené rozpadem SSSR.

Rusko je největším světovým producentem a exportérem zemního plynu, a společně se Saudskou Arábií také největším exportérem ropy, a to i přes to, že jejich zásoby ropy nejsou největší. Na svém území má více než dvacet procent dosud známých zásob zemního plynu a pět procent z prokázaných zásob ropy.¹ Evropská unie výrazně dopomáhá k hospodářskému růstu Ruska tím, že ruský plyn nakupuje. Když se na věc podíváme z druhé strany, tak stabilní dodávka energie za rozumnou cenu je zároveň také hnacím motorem pro hospodářský růst Evropy.

Úloha zemního plynu je v globálním energetickém mixu² značně vysoká. Zemní plyn má několik nesporných výhod, např. jde o jedno z nejekologičtějších paliv a také náklady na jeho dopravu jsou nižší než u jiných zdrojů energie, jako je ropa nebo uhlí. Plyn se přednostně používá také pro jeho vyšší účinnost a nízký podíl vedlejších odpadů. Všechny nedávné studie ukazují, že podíl spotřeby

¹ European Union External Action: 2012, *Common economic space*, dostupné na: http://eeas.europa.eu/russia/common_spaces/economic_en.htm [1. 4. 2012].

² Jako energetický mix je označována kombinace různých zdrojů energie k napájení příslušné země proudem. Pokud by se v energetickém mixu v určité zemi vyskytoval pouze jeden energetický zdroj, implikovalo by to silnou závislost na ceně a na dodávající zemi.

zemního plynu v globálním energetickém mixu zůstane trvale na vysoké úrovni, a to po celá další desetiletí³. Proto je nazýván palivem 21. století.

Zásoby zemního plynu dělíme na prokázané, pravděpodobné a potenciální. Prokázané zásoby zemního plynu jsou při dnešní technické úrovni ekonomicky těžitelné, a při současném objemu těžby vydrží do roku 2060. Na pevnině můžeme najít 71,7% těchto zásob, a zbylých 28,3% v mořských šelfech (mělčinách).⁴ Mezi tři země oplývající největšími prokázanými rezervami zemního plynu patří Rusko, Írán a Katar, ostatní země za nimi hluboce zaostávají.⁵

Po rozpadu SSSR se vyspělé země Západu snažily vytvořit s Ruskem strategické partnerství. V této době nebyl vhodné vyjít na světlo s obavami o postavení Ruska v zásobování Evropské unie. Výsledkem byl posílený vliv Ruska v zásobování Evropy v 90. letech a v prvním desetiletí 21. století. EU sama sebe označuje za „největšího dovozce ropy a zemního plynu na světě – 82 % ropy a 57 % plynu nakupuje od třetích stran. Pro příštích dvacet pět let je předpokládán nárůst na 93 % u ropy a na 84 % u plynu“ (Orbánová, 2010: 17).

Rusko a Evropská unie jsou přirozenými partnery v energetickém sektoru. Jedním z hlavních cílů partnerství EU-Rusko je zvýšení energetické bezpečnosti evropského kontinentu, který je na ruském energetickém exportu vysoce závislý. Dlouhé roky nebyly s dodávkami energie do EU větší problémy, tuto skutečnost však silně narušily plynové krize z let 2006 a 2009. I přes tyto výkyvy je Evropská unie stále největším a nejdůležitějším partnerem pro ruský export energetických surovin. EU a Rusko se potřebují navzájem, o tom není třeba pochybovat, toto energeticko-ekonomické spojení však zároveň

³ Zpráva Mezinárodní energetické agentury IEA z roku 2011 uvádí, že poptávka po zemním plynu se bude v budoucnosti neustále zvyšovat. Tato plynová poptávka roste ročně o 2%, zatímco po jiných energiích o 1,2%. V roce 2035 bude zemní plyn činit ¼ globální energetické poptávky.

World Energy Outlook: 2011, *Are We Entering a Golden Age of Gas?*, dostupné na: http://www.iea.org/speech/2011/Tanaka_Montreal_gas_speech.pdf [1. 4. 2012].

⁴ Gas s.r.o.: 2007, *Co je zemní plyn*, dostupné na: <http://www.zemniplyn.cz/plyn/> [1. 4. 2012].

⁵ The World Factbook: 2011, *Country Comparison: Natural Gas – Proved Reserves*, dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2179rank.html> [1. 4. 2012].

způsobuje silnou vzájemnou závislost. Vztahy EU a Ruska dnes proto nejvíce ovlivňuje právě energetický sektor. Pokud se zde objeví závažné nesrovnalosti, vzájemný nesoulad se projeví i na zahraniční politice. Energetický dialog se stal klíčovým pro bilaterální vztahy obou zemí.

V roce 1960 uzavřel Chruščov dohodu o dodávkách plynu a ropy s italskou ropnou a plynárenskou společností ENI. Dovážení ropy se dalo vyřešit poměrně snadno jejím převážením na lodích, ale s transportem plynu už to tak jednoduché nebylo. Kvůli plynu by bylo nutné vybudovat plynovody vedoucí ze sovětského svazu až do Itálie, a toho se Evropa bála.

Poprvé začal proudit plyn ze SSSR do Evropy v říjnu 1973. Předcházela tomu smlouva mezi tehdejším západoněmeckým kancléřem Willy Brandtem a nejvyšším představitelem SSSR Leonidem Brežněvem z roku 1970 o dodávkách potrubí z Německa do Sovětského svazu, následně poté začal německý Ruhrgas kupovat sovětský plyn. Američané se proti sovětsko-německým smlouvám vehementně stavěli, jelikož viděli v ruském plynu nebezpečnou zbraň. V roce 1980 přiletěl do Bonnu státní tajemník USA George Schultz, aby vedení západního Německa odradil od spolupráce se Sověty, což se nepodařilo.

O deset let později byli Rusové i s jejich armádami nuceni z velké části střední a východní Evropy odejít. Do té doby vybudované plynovody však zůstaly. Že byl ruský plyn už dříve vnímán jako zbraň, dokazuje výrok bývalého zástupce předsedy představenstva Gazpromu Vjačeslava Šeremeta. Ten rád říkával: „*Plyn hoří, vybuchuje a dusí*“ (Paňuškin – Zygar, 2008: 12).

V rámci tématu bakalářské práce Sekuritizace a desekuritizace v zahraniční politice Ruské federace jsem si musela vybrat užší téma. Zvolila jsem energetické vztahy mezi Ruskou federací a Evropskou unií. Zkoumané časové období jsem vymezila roky 2003 – 2011. Rok 2003 jsem zvolila kvůli sjednocení

ruského energetického sektoru, v tomto roce se Gazprom stal oficiálně státním monopolem. V práci se věnuji téměř výhradně plynové problematice.

První kapitola přibližuje koncepty sekuritizace a desekuritizace. Tyto dva koncepty jsou poměrně nové, vznikly v rámci Kodaňské školy. První kapitola slouží k pochopení bezpečnostní analýzy v souvislosti s širším konceptem bezpečnosti.

Druhá kapitola pojednává energetické dimenzi, upřesňuje definici energetické bezpečnosti, stručně se věnuje energetickým vztahům Evropské unie a Ruské federace. Podrobněji je zde vylíčen ruský energetický sektor, jeho vývoj a aktéři.

Ve třetí kapitole jsou analyzovány významné ruské dokumenty týkající se zahraniční politiky, národní bezpečnosti a energetických strategií. Analýza těchto dokumentů má sloužit k výzkumu, zda sekuritizace či desekuritizace probíhaly v energetické dimenzi zahraniční politiky.

Čtvrtá kapitola přibližuje nedávné události dějící se na Ukrajině. Kapitola se zabývá tím, jaký vliv měla oranžová revoluce na energetické vztahy Evropské unie a Ruska, a jak se změnilo vnímání Ruska jako dodavatele energetických surovin. Při analýze událostí jsem se soustředila na ústní vyjádření vrcholných představitelů a odborníků, která obsahovala bezpečnostní rétoriku.

1.1 Cíle práce

Stanovila jsem si následující tři cíle práce:

- 1) Probíhala v období 2003⁶ - 2011 sekuritizace nebo desekuritizace energetických vztahů mezi Ruskou federací a EU?
- 2) Jaké byly dopady sekuritizace či desekuritizace na vztahy mezi Ruskem a EU?

⁶ Rok 2003 byl vybrán záměrně, jelikož v tomto roce byl sjednocen ruský energetický sektor. Více informací o sjednocení sektoru v kapitole Kauza Jukos.

- 3) Poukázání na příčiny a nástroje využívané Ruskou federací k sekuritizaci energetických vztahů.

1.2 Komentář k použité literatuře

Při zkoumání tématu pocházejícího z doby nedávné se každý badatel setkává s problémem nedostatečné časové retrospektivy. Nemůžu říci, že se o Rusku nepíše. Píše se o něm, a to velice intenzivně. Avšak určité aspekty lze hodnotit lépe s širším časovým odstupem, a také s věrnějším a nezkreslenějším podáním často různě manipulovaných informací.

Pro kapitolu zabývající se koncepty sekuritizace a desekuritizace byla hlavním zdrojem kniha Bezpečnost: nový rámec pro analýzu od třech autorů z Kodaňské školy. Druhá kapitola, a nejenom ta, byla ovlivněna četbou knihy od V. Paňuškina a M. Zygaru Gazprom – Ruská zbraň. Tato kniha ovlivnila zásadně můj náhled na zkoumané téma. Ve třetí kapitole čerpám výhradně z rusky psaných primárních dokumentů, které podrobuji analýze. Ve čtvrté kapitole jsem využila i novinové články, protože pro výzkum v rámci sekuritizace je nutné se věnovat ústním prohlášením. Ve všech kapitolách jsem se snažila o co nejaktuálnější informace, proto jsem velmi čerpala z internetových zdrojů.

2 TEORETICKÉ UKOTVENÍ KONCEPTŮ SEKURITIZACE A DESEKURITIZACE

Po skončení studené války se zdálo, že ve světě zavládne trvalý mír a bezpečnostní studia ztratí předmět svého zkoumání. Již brzy poté ale propukla řada nových konfliktů. V 90. letech byla v bezpečnostních studiích hlavním předmětem diskuze podoba konceptu bezpečnosti. Vznikly tři skupiny vědců:

1. ***zastánci tradičního pojetí*** (např. J. Mearsheimer, S. Walt) – hlavním referenčním objektem je pouze stát, který zajišťuje bezpečnost svých obyvatel. Tradiční pojetí uznává pouze hrozby vojenského charakteru. Mearsheimer dokonce očekával, že konec studené války bude následován obdobím další nestability jiného charakteru.
2. ***zastánci částečné nebo umírněné reformy*** (např. R. Schultz, P. Katzenstein) – tato skupina zůstává u zkoumání národní bezpečnosti, zkoumání je však rozšířeno o ekonomické, environmentální a sociální zdroje hrozeb. Hlavním referenčním objektem opět zůstává stát, ale narozdíl od zastánců tradičního pojetí umírnění reformisté uznávají zvyšující se roli nestátních aktérů a rozšiřují svůj výzkum o nevojenské zdroje hrozeb.
3. ***zastánci radikální reformy*** (např. R. Ullman, Ch. Kegley) – radikální reformisté rozšiřují agendu bezpečnosti v oblasti referenčních objektů a v oblasti zdrojů hrozeb. Zde se setkáváme se studiem bezpečnosti národní, mezinárodní a lidské. V koncepci lidské bezpečnosti je referenčním objektem jedinec, který je ohrožen nejen vojenskými hrozbami. Hrozbou tak může být stát i nestátní aktéři (Waisová, 2009: 26-28).

2.1 Kodaňská škola

Na začátku 90. let několik odborníků z Kodaňského institutu pro výzkum míru (COPRI⁷) v čele s Barry Buzanem publikovalo několik knih o proměnách bezpečnosti po skončení bipolárního konfliktu. Kodaňská škola zastává názor, že tradiční pojetí bezpečnosti ve vojensko politické dimenzi se stává méně důležitým. Naopak se již před koncem studené války ukázalo, že bezpečnost má i jiné dimenze, které Kodaňská škola dělí do sektorů (viz níže). Během první poloviny 90. let byl vytvořen nový, širší koncept bezpečnosti. S širším konceptem bezpečnosti zavedla Kodaňská škola i několik nových pojmů nebo redefinovala ty stávající (Waisová, 2009: 46-47).

2.1.1 Sekuritizace

Sekuritizace je sociální konstrukt, jímž se politika pomocí řečového aktu⁸ dostává mimo zavedená pravidla hry. Je to radikálnější verze politizace. Každé veřejné téma může být situováno na pomyslné škále zahrnující depolitizaci (téma není předmětem veřejných debat), politizaci (téma je součástí veřejné politiky) a sekuritizaci. Pokud je téma sekuritizováno, pak je chápáno jako existenční hrozba, která si žádá mimořádná opatření, a obhájí konání vybočující ze standardních politických procedur. Zařazení určitého tématu na pomyslné škále není nikdy konečné, záleží především na okolnostech. Umístění tématu se v různém časovém období a v různých státech může měnit (Buzan – Waeaver – Wilde, 2005: 34-35).

Pokud sekuritizované téma analyzujeme, nezabýváme se objektivitou hrozby, ale zajímá nás pouze její subjektivní vnímání aktéry. Jednoduše řečeno, určitá existenční hrozba existovat nemusí, ale může být jako hrozba prezentováno. Aktér sahá po rétorice existenčních hrozeb, aby mohl překročit standardní politické jednání a ospravedlnit následné mimořádné kroky. Úspěšná sekuritizace se neobejde bez jasně vymezené identity („we“ feeling), je proto

⁷ Copenhagen Peace Research Institute

⁸ Bezpečnostní rétorika se vyznačuje naléhavostí, někdy i dramaturgií a emotivností projevu.

nutné masově vzbudit pocity přináležitosti (Buzan – Waever – Wilde, 2005: 49-50).

Pod pojmem sekuritizační pohyb či krok rozumíme politický diskurz, díky němuž je vytvářena existenční hrozba pro referenční objekt. Aby byla sekuritizace úplná, musí ji přijmout publikum (veřejnost, politický řád). V tomto okamžiku se bezpečnostní problém stává plnohodnotným. Pokud tedy neexistuje žádný náznak souhlasu, mluvíme o sekuritizačním pohybu. Podle Kodaňské školy se úspěšná sekuritizace skládá ze tří kroků: existenčních hrozeb, mimořádných opatření a dopadů z překročení pravidel na vztahy mezi jednotkami.

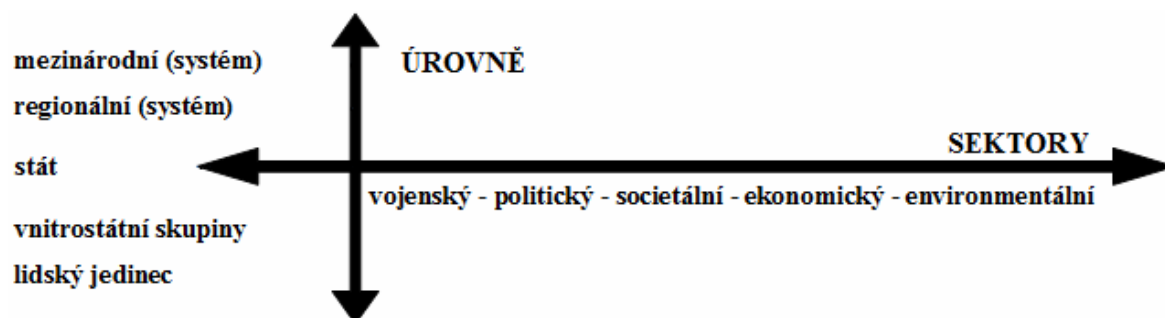
Když se zarámovaná bezpečnostní témata posouvají zpět do sféry politizace a již nejsou předmětem bezpečnostního řečového aktu, jsme svědky desekuritizace. Témata jsou opět řešena standardními demokratickými politickými procedurami (Waisová, 2009: 48).

2.1.2 Referenční objekt

Jedná se o „entity, jež jsou existenčně ohroženy a můžou si legitimně nárokovat právo na přežití“ (Buzan – Waever – Wilde, 2005: 48). V úzkém pojetí bezpečnosti byl tradičním referenčním objektem bezpečnosti pouze stát nebo jeho národ. Kodaňská škola uznává i jiné referenční objekty, záleží především na sektoru, v němž se vyskytují.

Referenční objekty bezpečnosti můžeme nalézt na tzv. vertikální ose referenčních objektů (viz. Obrázek č. 1). Na vertikální rovině mohou být referenčním objektem: jedinec (vybraní jednotlivci, rodina, národ, lidstvo), státy (buď státy v určitém regionu, nebo všechny státy světa) a mezinárodní systém (Waisová, 2005: 14). Horizontální rovina se týká sektorů (viz níže).

Obrázek č. 1: Kombinace vertikální a horizontální roviny⁹

2.1.3 Sekuritizační aktér

Sekuritizačních aktérů může být několik. Poznáme je podle toho, že „prohlašují něco – referenční objekty – za existenčně ohrožené, a jsou tedy hybateli procesu sekuritizace“ (Buzan – Waever – Wilde, 2005: 48). Za referenční objekt může být v praxi prohlášeno téměř cokoliv. Nejčastěji jsou sekuritizačními aktéry političtí vůdci, byrokratické aparáty, vlády nebo nátlakové skupiny. Bezpečnostní řečový akt poznáme podle toho, že jeho aktéři promlouvají ve smyslu zajištění bezpečnosti státu, národa, civilizace nebo jiných kolektivních těles (Buzan – Waever – Wilde, 2005: 54).

2.1.4 Funkcionální aktér

Je to ten aktér, který má výrazný vliv na dynamiku bezpečnostních vztahů v určitém sektoru, ale nemá zájem téma sekuritizovat. Funkcionální aktér nemůže být zároveň referenčním objektem a naopak. Funkcionální aktéři jsou často hybateli politických rozhodnutí v oblasti bezpečnosti (Buzan – Waever – Wilde, 2005: 48-49).

Pro lepší pochopení funkcionálního aktéra Waisová uvádí za příklad otázku jaderné elektrárny Temelín. Referenčním objektem je v tomto případě stát (občané, životní prostředí), který musí být chráněn před hrozbou jaderné havárie. Sekuritizačním aktérem budou ochránci životního prostředí, protože

⁹ Převzato a upraveno z: Waisová, Š.: 2005, *Bezpečnost, vývoj a proměny konceptu*, s. 14

Životní prostředí považují za existenčně ohrožené právě přítomností jaderné elektrárny. Tito ochránci se snaží veřejně mluvit např. o nebezpečích, která hrozí a o nedostacích, které daná jaderná elektrárna má. A konečně, funkčním aktérem v tomto případě bude samotná jaderná elektrárna Temelín a její představitelé. Ti se budou snažit sekuritizaci odvrátit, protože by byli proti vlastním zájmům (Waisová, 2009: 48).

2.1.5 Politizace

Politizace se nachází uprostřed mezi depolitizací a sekuritizací. Politizované téma nalezneme ve standardní politické agendě, kde je i standardními politickými prostředky řešeno. Pokud je téma desekuritizováno, je přesunuto do politizované sféry. Politizované téma má na veřejnost působit zdáním otevřenosti a možnostmi volby mezi alternativami (Buzan – Waever – Wilde, 2005: 40). V některých případech však nemusí být snadné určit, kde končí politizace a kde začíná sekuritizace. Může to být v případě, kdy jistá záležitost je popisována sekuritizační terminologií, ale je stále řešena standardními politickými prostředky (Emmers, 2007: 117).

2.1.6 Sektorové dělení bezpečnosti

Kodaňská škola přikládá nespornou důležitost i jiným sektorům bezpečnosti. Nezastává tedy tradiční pojetí bezpečnosti, které se omezuje pouze na vojenskou dimenzi. Nové pojetí bezpečnosti si našlo místo ve čtyřech nových sektorech, jedná se o sektor politický, ekonomický, sociálně kulturní a environmentální. Širší koncept bezpečnosti tedy zastává celkem sektorů pět.

Sektory slouží primárně k usnadnění bezpečnostní analýzy. V každém sektoru můžeme identifikovat odlišné hrozby, aktéry sekuritizace a funkční aktéry (viz. horizontální rovina, Obrázek č. 1).

Nás v této bakalářské práci hlavně zajímá ekonomický sektor, jelikož zvolené téma se v této oblasti převážně odehrává. Nesmíme opomenout fakt, že hrozby

mají často dopad na všechny sektory, a snahy je řešit se proto přelévají z jednoho sektoru do druhého.

2.1.6.1 Ekonomický sektor

V tomto sektoru se častým objektem sekuritizace stávají jednotlivci, státy nebo celá mezinárodní ekonomika (Buzan – Waever – Wilde, 2005: 114). Od sekuritizačních aktérů můžeme slyšet výroky týkající se zachování politické a hospodářské stability. Je nadmíru jasné, že např. proklamovaný naprostý kolaps ekonomiky by zcela ohrozil existenci státu.

Důležitým faktem pro tuto práci se jako výrazné ohrožení ekonomické bezpečnosti jeví hospodářská závislost na určitých dovozních artiklech, nezbytných pro normální a běžné fungování státu. Tato závislost může být snadno využita k politickým cílům. Podrobnostmi závislosti na surovinách se zabývám v následujících kapitolách.

3 ENERGETICKÉ VZTAHY EU A RF

3.1 Obecná definice energetické bezpečnosti

Pojem energetické bezpečnosti se začíná častěji objevovat v druhé polovině 20. století v souvislosti s ropnými šoky. Hospodářský růst nemůže existovat bez stabilního přísunu energetických surovin, proto je zájmem každého státu, aby se postaral o jejich cenově výhodné a nepřerušované dodávky. Největšími spotřebiteli energií jsou vyspělé země nacházející se hlavně v euroamerické oblasti. Jsou nejvíce energeticky zranitelné, každý výpadek u nich může způsobit katastrofu velkých rozměrů.

Různé kouty světa preferují odlišné definice a výklady pojmu energetická bezpečnost. Definice Mezinárodní energetické agentury (IEA)¹⁰ se blíží definici používané v Evropské unii. IEA popisuje energetickou bezpečnost jako dostatečné množství spolehlivých dodávek energetických surovin za rozumnou a přijatelnou cenu, nevynechává přitom ani důraz na environmentální ohleduplnost.¹¹

Další definici poskytují například Jan H. Kalicki a David L. Goldwyn, kteří vymezují energetickou bezpečnost jako „zajištění schopnosti dostupnosti k energetickým zdrojům nutným pro nepřerušovaný vývoj národní moci“ (Kalicki – Goldwyn, 2005: 9). Při srovnání více definic můžeme vyvodit závěr, že všechny se přibližně shodují v tom, že energetická bezpečnost představuje především zajištění solidních a diverzifikovaných dodávek energetických surovin v postačujícím množství za uspokojivé ceny.

Dlouhodobá energetická bezpečnost znamená snížení závislosti na dovážených zdrojích energie tím, že se stát snaží diverzifikovat dodávky zvýšením počtu dodavatelů, a využíváním domácích fosilních paliv nebo obnovitelných zdrojů energie. Naopak krátkodobá energetická bezpečnost je

¹⁰ IEA – International Energy Agency. Jedním z důvodů, proč byla IEA založena, byla potřeba zvýšit energetickou bezpečnost. Více informací na: <http://www.iea.org/>.

¹¹ IEA: 2012, *Energy Security*, dostupné na: http://iea.org/subjectqueries/keyresult.asp?KEYWORD_ID=4103 [1. 4. 2012].

„schopnost energetického systému okamžité reakce na náhlé změny v dodávce a poptávce.“¹²

Ceny všech surovin jsou určovány nabídkou a poptávkou, bezpečností transportních cest a napětím ve zdrojových oblastech. Při vytváření dlouhodobých strategií energetické bezpečnosti se přihlíží k množství vlastních surovin, a k množství těch dovážených. Je zajímavé, že Rusko sice neoplývá největšími ověřenými nalezišti ropy a je až na osmé příčce, ale mezi exportéry zaujímá druhé místo. Je to dáno vysokou závislostí hrubého domácího produktu (HDP) Ruska na exportu surovin, Světová banka přiznává exportu ropy a plynu v Rusku až 25% HDP (Dančák - Černoch, 2008: 21).

3.2 Energetické vztahy EU a RF

Rusko je největší exportér ropy a plynu do Evropy¹³ a EU je nejvýznamnějším obchodním partnerem Ruska¹⁴. Jak již bylo zmíněno, vybudování prvních produktodů vedoucích z Ruska do Evropy se uskutečnilo již na konci 60. let. Navázání intenzivních energetických vztahů mezi EU a Ruskem začalo po rozpadu Sovětského vztahu. Tyto vztahy mezi EU a Ruskem se v průběhu času stávaly složitějšími. Po rozpadu SSSR Rusko v 90. letech hledalo svoji roli ve vytvářejícím se mezinárodním prostředí. Ztratilo své velmocenské postavení, které se však dnes opět snaží nabýt díky své odlišné strategii - využívá svých bohatých zdrojů nerostných surovin k dominanci v energetické oblasti.

Vztahy mezi Ruskem a Evropskou unií existují již přes dvacet let. V červnu roku 1994 byla podepsána Dohoda o partnerství a spolupráci (PCA)¹⁵, vstoupila v platnost v prosinci 1997. Tato dohoda byla prvním velkým krokem k užší spolupráci. Nejprve byla uzavřena na deset let, od roku 2007 je každý rok prodlužována, a platí do vypovězení smlouvy jednou z podpisujících stran. PCA

¹² Tamtéž.

¹³ Údaje z roku 2009 o importu do EU: z Ruska pocházelo 36% plynu a 31% ropy. Více na: http://ec.europa.eu/energy/international/russia/russia_en.htm [1. 4. 2012].

¹⁴ Údaje z roku 2009 o exportu Ruska do EU: 80% veškeré ropy 70% plynu bylo exportováno z Ruska do EU. Více na: http://ec.europa.eu/energy/international/russia/russia_en.htm [1. 4. 2012].

¹⁵ Partnership and Cooperation Agreement - PCA

vytvořila rámec pro politický dialog, podporu obchodu a investic, a snad i přátelských vztahů. Nesmíme opomenout, že PCA tvoří hlavně právní základ mezi EU a Ruskem v energetickém dialogu. Oba aktéři se smluvně zavázali, že budou posilovat spolupráci a vazby, které již byly navázané v minulosti především dohodou z roku 1989¹⁶. Hlavních cílů PCA je několik, týkají se politického dialogu pro navázání úzkých vztahů, podpory hospodářských činností v souladu se zásadami tržního hospodářství, a podpory konsolidace demokracie v Rusku.¹⁷

V červnu 1999 byla přijata Společná strategie Evropské unie vůči Rusku, jež se zabývá zlepšením politické provázanosti. Odpověď z ruské strany představil premiér Vladimir Putin dokumentem s názvem Střednědobá strategie pro rozvoj vztahů mezi Ruskou federací a EU (2000-2010)¹⁸ Poprvé byla představena na summitu v Helsinkách v říjnu 1999. Cílem této strategie je navázání partnerství, které by bylo schopno kvalitně řešit bezpečnostní a ekonomické otázky. Rusko zde zdůrazňuje důležitost energetické spolupráce. Zároveň zmiňuje, že se nechce stát členem EU, ale vyžaduje rovnocenné partnerství.

Dalším důležitým dokumentem je Evropská energetická charta¹⁹. Podepsána byla 17. prosince 1991 v Haagu za účasti více než 50 zemí Evropy a bývalého SSSR. Hovoří se v ní o celoevropské energetické bezpečnosti a spolupráci. Základním cílem je zvýšení jistoty v zásobování energiemi v evropském trhu energie.²⁰ Smlouva o energetické chartě²¹ byla podepsána o tři roky později, Rusko ji však dosud neratifikovalo. Muselo by se totiž vzdát energetické dominance na domácím trhu. Rusko považuje tuto smlouvu za ekonomicky

¹⁶ *Dohoda mezi Evropským hospodářským společenstvím a Evropským společenstvím pro atomovou energii a Svazem sovětských socialistických republik o obchodu a obchodní hospodářské spolupráci*, podepsaná dne 18. 12. 1989.

¹⁷ European Commission: 2009, *EU-Russia Energy Relations*, dostupné na: http://ec.europa.eu/energy/international/russia/russia_en.htm [1. 4. 2012].

¹⁸ *The Russian Federation Middle Term Strategy towards the European Union (2000-2010)*, dostupné na: http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_11688.html [1. 4. 2012].

¹⁹ *European Energy Charter*, dostupné na:

http://europa.eu/legislation_summaries/energy/external_dimension_enlargement/l27028_en.htm [1. 4. 2012].

²⁰ Tamtéž.

²¹ *Smlouva o energetické chartě*, dostupné na: <http://www.mojeenergie.cz/cz/smlouva-o-energeticke-charte?view=orig> [1. 4. 2012].

nevýhodnou, protože by znamenala ztrátu monopolu Gazpromu např. u Kaspického moře a ve Střední Asii. Ruský prezident Dmitrij Medveděv proto představil „Nový právní rámec pro energetickou spolupráci“, EU však dala jasně najevo, že nebude akceptovat vytváření nových pravidel, která by znamenala ústupek vůči Rusku.²²

V souvislosti vzájemně interdependentních vztahů v oblasti energetiky se obě země rozhodly vytvořit dialog. Energetický dialog EU-Rusko byl zahájen 30. října 2000 na summitu v Paříži. Obě strany si od něj slibují „zlepšení investičních příležitostí v energetickém sektoru, aby zajistily pokračování výroby energie, zajištění a rozšíření dopravní infrastruktury, jakož i ke snížení dopadu na životní prostředí. Jiné důležité cíle mají podporovat otevírání trhů s energií, s cílem usnadnit pronikání na trh ekologicky šetrných technologií a energetických zdrojů, a na podporu energetické účinnosti a úspor energie na cestě k nízkouhlíkové ekonomice.“²³ V rámci Dialogu vznikly čtyři tématické pracovní skupiny, věnovaly se oblasti energetických strategií, infrastruktury a technologií, investic a energetické účinnosti. Byla vytvořena i společná deklarace, která kladla důraz na zajištění spolehlivých dodávek energie, dostupnost energetických trhů, vylepšení právních nedostatků v Ruské federaci ohledně plynové distribuce, a další. Z dnešního pohledu můžeme říct, že očekávání od dialogu byla příliš optimistická. Každá strana je hodnotí různě. Hlavním důvodem neúspěchu je odlišné ideové vnímání této energetické spolupráce.²⁴

Dvakrát do roka se koná summit EU-Rusko, který představuje klíčový nástroj v partnerství. Ruská federace je reprezentována prezidentem a ministry konkrétních rezortů, Evropskou unii zastupuje předseda Evropské rady, předseda Evropské komise a Vysoký představitel Unie pro zahraniční věci

²² Asociace pro mezinárodní otázky: 2010, *Energetické vztahy mezi EU a Ruskem: Stagnace nebo na cestě ke zlepšení?*, dostupné na: <http://www.amo.cz/publikace/energeticke-vztahy-mez-eu-a-ruskem-stagnace-nebo-na-cest-ke-zlepseni.html> [1. 4. 2012].

²³ European Commission: 2009, *EU-Russia Energy Relations*, dostupné na: http://ec.europa.eu/energy/international/russia/russia_en.htm [1. 4. 2012].

²⁴ Informační centrum o NATO: 2010, *Co přineslo 10 let Energetického dialogu EU-Rusko*, dostupné na: http://www.natoaktual.cz/co-prineslo-10-let-energetickeho-dialogu-eu-rusko-fuz-na-analyzy.aspx?c=A101025_112532_na_analyzy_m02 [31.1.2012].

a bezpečnostní politiku. Summity se mohly začít konat od prosince 1997, kdy vstoupila v platnost Dohoda o partnerství a spolupráci. Do této doby se konalo již 27 summitů.

Dalším důležitým bodem ve společných vztazích bylo vytvoření čtyř společných prostorů v rámci Dohody o partnerství a spolupráci na summitu v Petrohradě v květnu 2003. Tyto čtyři prostory vymezují hlavní oblasti politiky společných hodnot a zájmů. Energetickým vztahům se věnuje společný hospodářský prostor.²⁵

Vzájemná důvěra kvůli sporu o plyn se výrazně snížila. Od roku 2009 proto EU a RF usilují o vytvoření mechanismu včasného varování. Tento mechanismus by zajišťoval rychlou komunikaci. Hlavním cílem je zamezení dalšího přerušení dodávek v oblasti plynu, ropy a elektřiny. Pokud by mimořádné situace nebylo možno řešit, uskuteční se setkání expertní pracovní skupiny v rámci mechanismu včasného varování. Expertní skupina je složena z unijních a ruských představitelů, včetně tvůrců energetických strategií. Mechanismus dále umožňuje vznik monitorovacích skupin pro objektivní výzkum nouzové situace.²⁶ Velkým nedostatkem mechanismu včasného varování je to, že neuvádí mezi smluvními stranami tranzitní země²⁷, tedy Ukrajinu a Bělorusko. Dle mého názoru je to jasné vítězství kremelské imperiální politiky. Rusko tím jasně dává najevo, že v případě neshod s Ukrajinou či Běloruskem, nebude potřebovat Evropskou unii jako prostředníka.

3.2.1 Závislost evropských zemí na ruském plynu

Rusko oplývá obrovskými zásobami zemního plynu a geografická blízkost Evropě nahrává tomu, že Rusko je největším dovozcem zemního plynu do Evropské unie. EU je odběratelem ruského plynu již více než 40 let. Za studené

²⁵ European Union External Action: 2008, *EU-Russia Common Spaces*, dostupné na: http://eeas.europa.eu/russia/common_spaces/index_en.htm [1. 4. 2012].

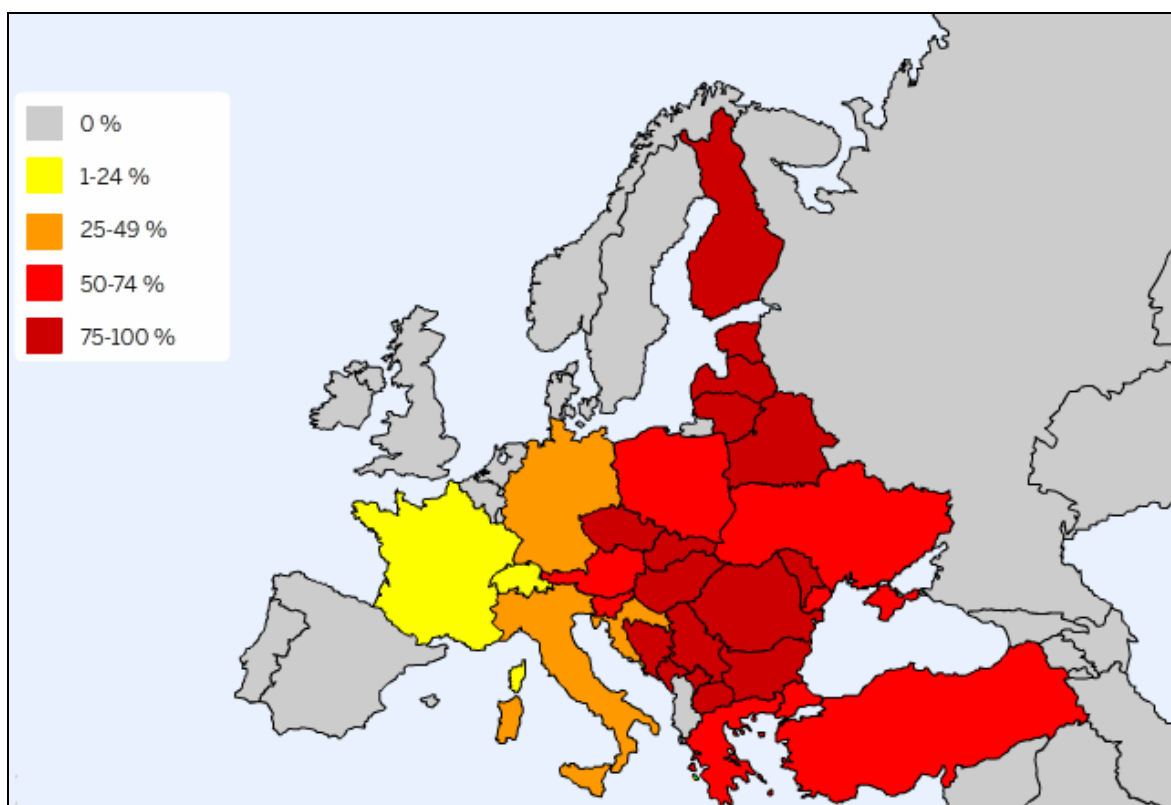
²⁶ European Commission: 2009, *Early Warning Mechanism*, dostupné na: http://ec.europa.eu/energy/international/russia/dialogue/warning_en.htm [1. 4. 2012].

²⁷ Asociace pro mezinárodní otázky: 2010, *Energetické vztahy mezi EU a Ruskem: Stagnace nebo na cestě ke zlepšení?*, dostupné na: <http://www.amo.cz/publikace/energeticke-vztahy-mezi-eu-a-ruskem-stagnace-nebo-na-cestech-ke-zlepseni.html> [1. 4. 2012].

války, kdy byla Evropa rozdělena železnou oponou, bylo Rusko téměř jediným dodavatelem energetických surovin pro východní část Evropy.

Na obrázku č. 2 je dobře znázorněno, které evropské státy se dodnes potýkají s velice vysokou závislostí na ruském zemním plynu. Na mapě vidíme i ty státy, které z Ruska neodebírají vůbec žádný plyn. V Evropské unii je proto těžké najít jednotný postoj vůči energetickým dodávkám, pro každou zemi tato otázka znamená různě palčivý problém. Někteří diverzifikaci dodavatelů a přepravních tras plně schvalují, jiní nikoliv. Pro země, které jsou téměř výhradně závislé na ruském plynu, může být zvýšení dovozu ruského plynu nepříjemný problém.

Obrázek č. 2: Závislost Evropy na dodávkách ruského plynu

Zdroj: KLEKNER, Radim. Animace: *Závislost na ruském plynu*
<<http://ekonomika.ihned.cz/c1-39254680-animace-odkud-bere-evropa-plyn-kdo-je-na-kom-zavisly>>

3.3 Ruský energetický sektor

Rusko hraje klíčovou roli v energetických dodávkách pro Evropu a Asii. Proto je důležité pochopit, kam Rusko směřuje, a jaké vztahy panují v Kremlu, jak Kreml přemýšlí a co si přeje. Vývoj ruské domácí politiky má také vliv na chování vůči svým sousedům a zbytku světa. Jako to bylo za časů sovětské éry, autokratická domácí politika a imperiální zahraniční politika jdou ruku v ruce. Nová velmocenská politika Ruska se nyní soustřeďuje na moc Gazpromu, a ne na zbraně Rudé armády.

To, že je ruský energetický sektor úzce provázán s vládnoucí elitou země, dokazuje fakt, že bývalý prezident Dmitrij Medveděv byl několik let předsedou dozorčí rady firmy Gazprom. Když se Medveděv stal prezidentem, nemohl tuto funkci nadále zastávat, a tak ji převzal v červnu 2008 bývalý místopředseda vlády Viktor Zubkov, který má taktéž úzké vztahy se současným prezidentem Vladimírem Putinem.²⁸

Ruská ekonomika je na vzestupu. Když nastal kolaps rublu v druhé polovině 90. let, platební schopnost vlády mohla být zachráněna pouze mezinárodními půjčkami. Dnes ale nemá Rusko problémy své dluhy splácet. Splácí je rychleji, než se plánovalo. Růst ruské ekonomiky se opírá o vývoz přírodních zdrojů jako je ropa a zemní plyn. Problémem je, že tento export není skoro vůbec diverzifikovaný. Dnes je příspěvek ze zisků z energetického exportu do ruského HDP 21 % (Müller-Kraenner, 2008: 55). Rusko se tak evidentně snaží získat zpět vliv ve světové politice, který ztratilo při rozpadu Sovětského svazu.

V 90. letech Rusko patřilo oligarchům, kterým se podařilo zbohatnout díky divoké privatizaci. Na světový trh vstoupily soukromé ropné společnosti Jukos, Lukoil a Sibněft'. Státem vlastněný Gazprom, ovládaný Jelcinovým bývalým premiérem Viktorem Černomyrdinem, vypadal vedle jiných ruských společností zkostnatěle. Vybavení a plynovody nebyly dlouho modernizovány a byly

²⁸ *Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament – An Energy Policy for Europe: 2007*, dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0001:FIN:EN:PDF> [1. 4. 2012].

polorozpadlé, do infrastruktury neplynuly žádné investice. Dnes se Kreml snaží o to, aby se ruské energetické společnosti staly soutěživými hráči na světových trzích. Aby mohly provádět svoji agresivní strategii, potřebují tyto společnosti logicky více peněz, přičemž jedinou cestou, kde je vzít, je mezinárodní kapitálový trh. Rusko dovolilo zahraničním investorům pouze menšinové podíly ve strategicky důležitých odvětvích, jako je energetický sektor. Netransparentní státem vlastněné společnosti teď musí sloužit politickým zájmům Ruska, a ne jejich investorům (Müller-Kraenner, 2008: 38).

Od doby, kdy na Nový rok 2000 Putin nastoupil na post prezidenta, se mu podařilo vytvořit mocnou síť osobních přátel a partnerů z klíčových ekonomických a politických pozicí. Jeho politika se opírá o síť byznysmenů a bývalých agentů KGB, se kterými se kdysi seznámil v Petrohradě. Dnes už v ruském hospodářství nemají dominantní roli oligarchové, jako tomu bývalo za Jelcinových časů. Teď má rozhodující vliv skupina úředníků, která srostla s Putinem, když sloužil jako zahraniční tajný agent KGB²⁹. Někteří oligarchové se stále zabývají svými obchody, byli ale několikrát upozorněni na to, že se nesmějí vměšovat do politiky ani do médií. Nejznámější případ je uvěznění Chodorkovského, zakladatele Jukosu.

Úzké propojení hospodářství a politiky je typické pro všechny společnosti kdekoliv na světě. V případě Gazpromu je výjimečné tím, že politické kontakty na bývalé pracovníky Stasi a KGB byly vždy tajné a je velice těžké pro cizí lidi mimo tuto sféru rozpoznat, jak se věci opravdu mají. Je proto těžké pro veřejnost a média porozumět tomu, kdo koho ovlivňuje.

3.3.1 Kauza Jukos, sjednocení ruského energetického sektoru

Jukos vznikl spojením sibiřské těžařské společnosti se sítí rafinérií v roce 1993. Zprivatizován byl na přelomu let 1995 a 1996, protože stát ho vedl se stále většími ztrátami. Byl první ruskou ropnou společností bez státního dohledu

²⁹ KGB byla sovětská tajná služba. V současném Rusku můžeme najít její obdobu jménem FSB (Federální bezpečnostní služba Ruské federace).

a brzy se mu začalo velice dařit. Největší 44% podíl společnosti vlastnil Michail Chodorkovský, který se tak brzy stal nejbohatším Rusem. Následně spolu s rostoucím vlivem se chtěl začít angažovat v politice. To se nelíbilo Putinovi, který prý na adresu oligarchů vzkázal: „Dokud budete platit daně a zůstanete mimo politické dění, můžete si udržet to, co jste v 90. letech získali.“³⁰ Chodorkovský Putinovo doporučení neposlechl, byl proto obviněn z „neplacení daní, zpronevěry, a nezákonného chování během privatizačních projektů v 90. letech“ (Hodač – Strejček: 2008, 50). I když se v Rusku i ve světě ozývaly protesty chápající Chodorkovského případ jako vykonstruovaný, nic se na jeho obhajobu ze strany státu nepodniklo. Ke konci října 2003 byl zablokován jeho 44% akciový podíl v Jukosu, a byl donucen rezignovat z funkce vrchního ředitele. Na konci května 2005 byl Chodorkovský odsouzen na 9 let odnětí svobody. Jukos byla obrovská firma, ale ruským úřadům se ji pomohlo postupně zlikvidovat.

3.3.2 Státní gigant Gazprom

Gazprom je státní monopol na energetické zdroje. Vznikl přetransformováním bývalého Sovětského ministerstva ropy a zemního plynu. Oficiálně se stal státní společností v roce 2003. Kreml staví na silné centralizaci, kdy hlavní povely vycházejí z jednoho centra. Pokud chceme porozumět ruské politice, musíme nejdřív pochopit centrální roli Gazpromu.

Gazprom a.s. je největší plynárenská společnost na světě. Mezi hlavní činnosti patří geologický průzkum, těžba, doprava, skladování, zpracování a prodej zemního plynu. Stát vlastní kontrolní podíl ve společnosti 50,002 %.³¹ V roce 2011 byl Gazprom 35. největší společností na světě.³²

³⁰ The Economist: 2005, *The tycoon and the president*, dostupné na: <http://www.economist.com/node/3983898> [1. 4. 2012].

³¹ Ministerstvo energetiky RF: 2011, *Něftėgazovyj kompleks*, dostupné na: http://minenergo.gov.ru/activity/oilgas/structure_gas_industry.php [1. 4. 2012].

³² CNN Money: 2011, *Global 500 – annual ranking of the world's largest corporations*, dostupné na: <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2011/snapshots/10542.html> [1. 4. 2012].

Rusko má největší prokázané rezervy zemního plynu na světě – 48 bilionů kubických metrů,³³ to činí čtvrtinu veškerých zjištěných světových zásob. Do Evropy přitom proudí jeho značná část. Gazprom vlastní přibližně 70% ruského plynu, a má výhradní právo plyn exportovat potrubím mimo Ruskou federaci.³⁴ Podíl společnosti na světových rezervách zemního plynu tvoří 18 %, v těch ruských 70 %. Gazpromu připadá 15 % světové produkce zemního plynu, v Rusku je to 78% podíl.³⁵

Gazprom se přímo na svých internetových stránkách považuje za spolehlivého dodavatele plynu jak pro Rusko, tak pro zahraniční spotřebitele. Tato společnost také vlastní největší světovou transportní síť. Prodává více než polovinu celkového vytěženého plynu ruským spotřebitelům a exportuje zemní plyn do více než 30 zemí. Společnost také patří mezi pět největších ruských producentů ropy.³⁶ Gazprom je obrovská struktura, ve které dnes pracuje téměř čtyři sta tisíc lidí³⁷, v sovětských časech to bylo ještě více. V 90. letech zaměstnanci Gazpromu rádi říkali o své společnosti: “Gazprom je to jediné, co spojuje zemi” (Paňuškin – Zygar, 2008: 197).

Gazprom je ze své pozice státního monopolu neohrožitelný jakoukoli domácí konkurencí. Masivně investuje do jiných oblastí průmyslu, také do turismu, zemědělství a mediální sféry. Společnost vlastní důležité TV stanice nebo ruské deníky. Gazprom dáváme také do spojitosti s fotbalovými kluby (německý klub Schalke nebo moskevský Zenit), elektroenergetickými podniky, důchodovými fondy, pojišťovnami, bankami i leteckými společnostmi.

V ruském exportu zemního plynu platí dva paralelní cenové systémy. Za prvé jsou to ruské sazby odrážející světové tržní ceny, které platí pro export do západní Evropy. A za druhé jsou to nižší exportní ceny pro ruské politické

³³ European Commission: 2011, *EU-Russia Energy Roadmap Until 2050 – Progress report*, s. 13, dostupné na: http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/20110729_eu_russia_roadmap_2050_report.pdf [1. 4. 2012].

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Gazprom: 2012, *About Gazprom*, dostupné na: <http://www.gazprom.com/about/> [1. 4. 2012].

³⁶ Tamtéž.

³⁷ CNN Money: 2011, *Global 500 – annual ranking of the world's largest corporations*, dostupné na: <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2011/snapshots/10542.html> [1. 4. 2012].

spojece, jako je Bělorusko nebo Arménie. V některých případech je cena snižována přidáním levnějšího zemního plynu z Turkmenistánu. Turkmenistán přitom nemá možnost volby, protože potřebuje ruskou plynovodní infrastrukturu pro export na světové trhy (Müller-Kraenner, 2008: 40).

Gazprom se snaží o přímý vstup k západním spotřebitelům. Společnost měla například v úmyslu koupit podíl v britské společnosti dodávající plyn Centrice. Britská vláda proto uskutečnila několik porad věnujících se této hrozbě. Hodnota Centricy však mezitím vzrostla, a jednání mezi Gazpromem byla proto ukončena (Müller-Kraenner, 2008: 41). Britská média a ministři neměli radost z toho, že by se v Británii objevil ruský plynárenský monopol. Jedním z důvodů je právě i chabá pověst Gazpromu jako spolehlivého obchodního partnera. Ta se rapidně zhoršila, když byly v roce 2006 pozastaveny dodávky plynu na Ukrajinu.

4 DOKUMENTY A PROHLÁŠENÍ RUSKÉ FEDERACE

Pro zjištění, zda sekuritizace či desekuritizace probíhala, jsem podrobila analýze několik zásadních dokumentů a prohlášení od roku 2000 a výše. Primárně jsem se v nich nejprve soustředila na vyhledání částí obsahující vztahy mezi Ruskem a Evropskou unií. Nesoustředila jsem se pouze na vyloženě energetickou dimenzi těchto vztahů, ale hledala jsem v nich i jejich obecnou rovinu. Pokud chceme posuzovat stav Dialogu EU-Rusko, musíme především nahlédnout do jejich energetických vztahů, ale nesmíme opomenout i jejich obecnou rovinu, vyjádřenou např. v dokumentech Ministerstva zahraničních věcí RF.

4.1 Kdo vytváří zahraniční politiku Ruska?

Ruská zahraniční politika je ovlivňována domácím a mezinárodním děním. Pro začátek je nutné si vyjasnit, kdo uskutečňuje zahraniční politiku Ruska a jaké mají postavení jednotliví aktéři. Odpověď jsem našla v nejnovější koncepci zahraniční politiky Ruské federace z roku 2008. Jelikož je Rusko prezidentská republika, můžeme očekávat velmi silné postavení ruského prezidenta ve vytváření zahraniční politiky. V koncepci se doslova uvádí, že „prezident Ruské federace v souladu s jeho ústavními pravomocemi řídí zahraniční politiku země, a jako hlava státu reprezentuje Ruskou federaci v mezinárodních vztazích“.³⁸ Nejdůležitější místo prezidenta Ruské federace při utváření zahraniční politiky také potvrzuje Ústava RF z roku 1993. Článek č. 80 říká: „Podle Ústavy Ruské federace a federálních zákonů Prezident Ruské federace určuje směřování vnitřní a zahraniční politiky státu.“³⁹ Článek č. 86 zpřesňuje: „Prezident Ruské federace řídí zahraniční politiku Ruské federace; vede vyjednávání a podpisuje mezinárodní smlouvy a dohody Ruské federace a ratifikační nástroje; ...“⁴⁰

³⁸ *Koncepcija vněšněj politiky Rossijskoj Feděracii 2008*, dostupné na: <http://kremlin.ru/acts/785> [1. 4. 2012].

³⁹ *The Constitution of the Russian Federation*, dostupné na: <http://www.constitution.ru/en/10003000-01.htm>. [1. 4. 2012].

⁴⁰ Tamtéž.

Dalšími aktéry ruské zahraniční politiky jsou Státní дума, některá ministerstva, Rada federace a Rada bezpečnosti RF. Rada federace je horní komora parlamentu. Zde zasedají zmocněnci nejvyšších představitelů výkonné a zákonodárné moci subjektů Ruské federace. Dolní komorou parlamentu je Státní дума, kde 450 poslanců je voleno na čtyřleté období. Rada federace a Státní дума v rámci ústavních pravomocí řídí činnost v zákonodárném zabezpečení zahraničně-politického kurzu země. Článek č. 106 Ústavy mluví o pravomoci Dumy na schválení nebo zamítnutí mezinárodních smluv, Rada federace zas dává souhlas k vyslání ruských vojsk do zahraničí. Do průběhu vytváření zahraniční politiky se dále zapojuje např. Rada bezpečnosti RF⁴¹, domácí bezpečnostní agentury, různé podniky, nestátní aktéři a další. Rada bezpečnosti je poradní orgán, který předkládá prezidentu RF návrhy opatření, které se týkají posouzení hrozeb národním zájmům a bezpečnosti Ruska v mezinárodní oblasti.

Ministerstvo zahraničních věcí nemá tak silné pravomoci, ale narozdíl od parlamentu Státní дума vytváří obecnou strategii ruské zahraniční politiky, předkládá návrhy prezidentu RF a usiluje o realizaci zahraničně-politického kurzu ve shodě s koncepcí zahraniční politiky.⁴²

Je důležité poznamenat, že v analýze vybraných dokumentů jsem se nevěnovala dokumentům obecně jako celku, ale předně jsem vybírala ty aspekty, které by mohly mít co do činění se sekuritizací či desekuritizací energetických vztahů mezi Ruskem a Evropskou unií.

⁴¹ Sovet Bezopasnosti Rossijskoj Feděracii, domovské stránky: <http://www.scrf.gov.ru/>

⁴² *Koncepcija vněšněj politiky Rossijskoj Feděracii 2008*, dostupné na: <http://kremlin.ru/acts/785> [1. 4. 2012].

4.2 Koncepce zahraniční politiky Ruské federace

4.2.1 Koncepce zahraniční politiky z roku 2000

Tato koncepce zahraniční politiky z roku 2000⁴³ byla schválena dekretem prezidenta 10. ledna 2000. Předchůdkyní této koncepce byla koncepce zahraniční politiky z roku 1993. Důvodem pro vznik nové koncepce byla nová mezinárodní situace, která nastala na začátku 21. století, a která si žádala přehodnocení postavení Ruské federace a její zahraniční politiky. Po rozpadu SSSR vliv Ruska neustále klesal, takže v této koncepci je kladen důraz na posílení postavení Ruska ve světě.

Nejvyššími prioritami ruské zahraniční politiky je ochrana zájmů jednotlivce, společnosti a státu. Mezi hlavní cíle patří např. posílení suverenity země a její integrity, vytvoření silné pozice v mezinárodních vztazích, vytvoření výhodných podmínek v zahraničí pro rozvoj Ruska a ochrana ruských občanů a krajanů v zahraničí.

Určitý odklon od Západu je patrný v obavě před vytvoření unipolárního světa Spojenými státy v ekonomické sféře. Rusko v tom doslova vidí ohrožení národních zájmů. Odpovědí Ruska na hegemonismus Spojených států je prosazování multilaterálních mezinárodních vztahů, kdy se Rusko na poli mezinárodních vztahů snaží vystupovat jako rovný a silný velmocenský stát hodný respektu; spolupráci navazuje pouze tehdy, jeli pro něj výhodná. Co se týče mezinárodních fór, uznává hlavně roli Rady bezpečnosti OSN, Skupinu osmi, MMF a Světovou banku; z evropských institucí zejména OECD.

Ve sféře zahraničních vztahů je přednost věnována rozvoji regionálních a subregionálních integrací v Evropě, Asii a Tichomoří, Africe a Latinské Americe. Jelikož je zde Evropa vyjmenována na prvním místě, můžeme usoudit, že Rusko vztahy s tímto kontinentem alespoň v roce 2000 považovalo za nejdůležitější.

⁴³ *Koncepcija vněšněj politiki Rossijskoj Feděracii 2002*, dostupné na: http://www.ng.ru/world/2000-07-11/1_1_concept.htm [1. 4. 2012].

Pro podporu národního hospodářství, což znamená širokou integraci Ruska do globálního ekonomického systému, je třeba několika kroků. V koncepci je doslova uvedeno: „Rusko musí být připraveno využít všech svých dostupných ekonomických pák a zdrojů k ochraně svých národních zájmů.“⁴⁴

Za tradiční prioritu ruské zahraniční politiky jsou zde uvedeny vztahy s evropskými státy. Vztahy s Evropskou unií jsou zde označeny za klíčové pro Rusko. EU představuje pro Rusko „jednoho z nejdůležitějších politických a ekonomických partnerů“⁴⁵ se kterým se bude snažit o intenzivní a dlouhodobou spolupráci. Co se týče regionů střední a východní Evropy koncepce klade důraz na překonání krize ve vzájemných vztazích a nastolení nových podnětů pro spolupráci v souladu s ruskými zájmy.

4.2.2 Koncepce zahraniční politiky z roku 2008

Nová zahraničně-politická koncepce⁴⁶ byla schválena 15. července 2008 prezidentem Dmitrijem Medveděvem. Tato koncepce navazuje na Koncepci zahraniční politiky Ruské federace z 28. června 2000. Koncepce je reakcí na vývoj mezinárodních vztahů na počátku 21. století a posílení Ruska na mezinárodní scéně. Rusko se v této koncepci považuje za jedno z nejvlivnějších center moderního světa, popírající západní hegemonii, za významného „architekta“ mezinárodních vztahů a klade důraz na rozvoj multilaterismu ve světovém dění. Tato koncepce dává na oddiv značně vysoké sebevědomí Ruska v globálním postavení.

Nejvyšší prioritou zůstává národní bezpečnost – ochrana zájmů jednotlivce, společnosti a státu. Hlavní cíle ruské zahraniční politiky se příliš nezměnily, nově se zde objevuje potřeba budování vztahů s ostatními státy na základě

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ *Koncepcija vněšněj politiki Rossijskoj Feděracii 2008*, dostupné na: <http://kremlin.ru/acts/785> [1. 4. 2012].

hledání obdobných zájmů, vytváření dvoustranných a mnohostranných partnerství s cílem zajištění stability země.

Zahraniční politika je zde považována za jeden z nejdůležitějších nástrojů pro rozvoj země, například pro zajištění její konkurenceschopnosti. Rusko chce posílit svoji mezinárodní pozici díky mnohostrannému partnerství se zeměmi, ve kterých hodlá zvyšovat svůj politický, ekonomický a kulturní vliv. Zřídá se nových závodů ve zbrojení, které již v minulosti způsobily postupnou destrukci země a její ekonomiky. Můžeme si však klást otázku, do jaké míry surovinový export nahradil v demonstraci moci atomové zbraně.

Narozdíl od předešlé koncepce zde vztahy s evropskými státy nejsou zmiňovány jako tradiční priorita ruské zahraniční politiky. Rusko bude pokračovat v rozvíjení vztahů s Evropskou unií, kterou označuje jako jednoho z hlavních obchodních a hospodářských zahraničních partnerů. Zde můžeme vidět určitý posun v rétorice týkající se pozice EU jako důležitého obchodního partnera, bez kterého by se Rusko sotva obešlo.

Rusko samo sebe označuje za odpovědného partnera na energetických trzích, a to i díky tomu, že v tomto sektoru usiluje o modernizaci. Přispívá k rovnováze světových trhů s energiemi. Dále se snaží o posílení strategického partnerství s předními poskytovateli energetických zdrojů a o rozvoj aktivního dialogu se spotřebiteli a s tranzitními zeměmi, založené na principech energetické bezpečnosti, zakotvených ve výsledných dokumentech petrohradského summitu G8 v roce 2006. Opatření pro zajištění spolehlivosti dodávek energie by mělo být důsledně podporováno.

K ochraně svých národních zájmů Rusko použije své ekonomické páky a zdroje konkurenčních výhod v souladu s mezinárodním právem.

Další oblastí napětí, která snižuje důvěryhodnost Ruska je podávání nepřesných nebo nepravdivých informací. V této koncepci se však zavazuje ke

sdělování přesných informací o svých pozicích v mezinárodních otázkách, což už slibovalo v koncepci z roku 2000.

4.3 Dokumenty vztahující se k národní bezpečnosti

Nejprve je nutné si ujasnit, co vlastně znamenají termíny národní bezpečnost a ohrožení národní bezpečnosti. Národní bezpečnost je „stav ochrany jednotlivců, společnosti a státu od vnitřních a vnějších hrozeb, které umožňuje zabezpečit ústavní práva, svobody, slušnou kvalitu a úroveň života občanů, suverenitu, územní celistvost a stabilní rozvoj Ruské federace, obrany a bezpečnosti státu.“⁴⁷ Ohrožení národní bezpečnosti je popisováno jako „přímá nebo nepřímá možnost způsobení škody ústavním právům, svobodám, slušné kvalitě a životní úrovni občanů, suverenity a územní celistvosti, trvalému rozvoji Ruské federace, obraně a bezpečnosti státu.“⁴⁸

4.3.1 Koncepce národní bezpečnosti z roku 2000

Tato koncepce národní bezpečnosti byla schválena prezidentským dekretem 10. ledna 2000, vytvořena byla už v roce předcházejícím. Rusko se v ní opět přiklání k budování multipolárního světa a odsuzuje snahu o jednostrannou dominanci západních států v čele s USA. Jedním z hlavních národních zájmů Ruska je posilování pozice velmoci jako jednoho z nejvlivnějších center multipolárního světa.

Jedno z nejzávažnějších ohrožení národní bezpečnosti představují ekonomické hrozby. Jedná se např. o snížení hrubého domácího produktu, nižší investice, zvýšení veřejného dluhu a také tendence k převaze vývozu energetických surovin.⁴⁹

⁴⁷ *Stratégija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj Feděracii do 2020 goda*, dostupné na: <http://www.mid.ru/bdcomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/8abb3c17eb3d262500320ae4!OpenDocument> [1. 4. 2012].

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ *Stratégija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj Feděracii 2000*, dostupné na: <http://www.nationalsecurity.ru/library/00002/index.htm> [1. 4. 2012].

Pro zabezpečení národní bezpečnosti v zahraničně ekonomických aktivitách je třeba vytvořit příznivé podmínky pro mezinárodní integraci ruské ekonomiky a rozšířit trhy pro ruské výrobky.

4.3.2 Strategie národní bezpečnosti do roku 2020

Strategie národní bezpečnosti⁵⁰ byla schválena prezidentem 12. května 2009. Reaguje na změny ve vývoji Ruské federace. Rusko zažehnal krizi z konce 90. let a pozvedlo svoji životní úroveň. Prosazování národních zájmů je považováno za klíčové ve formujících se multipolárních mezinárodních vztazích.

K upevnění vlivu Ruské federace na mezinárodní scéně přispěly potenciál ruských přírodních zdrojů a pragmatická politika. Díky svému potenciálu Rusko hodlá ve střednědobě perspektivě zaujmout přední pozice mezi vedoucími státy světového hospodářství.

Pro snížení evropské závislosti na ruských energetických dodávkách je nutné diverzifikovat zdroje. Evropa již zaregistrovala hrozbu pocházející z Ruska, které v této strategii otevřeně prohlásilo, že hodlá svoji pozornost dlouhodobě soustředit na ovládnutí energetických zdrojů v několika oblastech. O některé by měla zájem i Evropa, aby vliv Ruska snížila. Jedná se o tyto oblasti: Blízký Východ, Kaspické moře, Střední Asie, Barentsovo moře a Arktida.

Hrozbou pro Evropu je expanze ruských energetických firem přímo do států EU. Utužování národní bezpečnosti se má totiž uskutečňovat skrze rozpínání ruského energetického komplexu. To by znamenalo snížení soběstačnosti především v plynových dodávkách.

Strategie národní bezpečnosti do roku 2020 si při své úspěšné realizaci slibuje

⁵⁰ *Stratěgija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj Feděracii do 2020 goda*, dostupné na: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/8abb3c17eb3d2626c32575b500320ae4!OpenDocument> [1. 4. 2012].

např. zajištění hospodářského rozvoje, zlepšení kvality života, zvýšení politické stability v zemi a upevnění národní obrany a bezpečnosti státu.

4.4 MINISTERSTVO ENERGETIKY RF

Ministerstvo energetiky RF a Ministerstvo průmyslu RF vznikla v roce 2008 z bývalého Ministerstva průmyslu a energetiky. Ministerstvo energetiky je federální výkonný orgán. Vypracovává a provádí státní politiku a právní regulace v oblasti energetiky. Dále poskytuje veřejné služby a spravování státního majetku v oblasti výroby a využití paliv a energetických zdrojů. Ministra energetiky jmenuje a odvolává prezident RF na návrh předsedy vlády. Náměstky ministra jmenuje a odvolává vláda RF, ta určí i jejich počet.⁵¹ Současným ministrem energetiky je od května 2008 Sergej Šmatko. Ministerstvo energetiky sídlí v Moskvě ve Ščepkinově ulici 42.

Při vytváření a realizaci státní energetické politiky se Ministerstvo zaměřuje na splnění třech strategických cílů:

1. zvýšení účinnosti,
2. rozvoj konkurenceschopnosti,
3. posílení pozic na světových trzích.

Rozvinutí konkurenceschopnosti energetického komplexu Ruska se netýká pouze domácích trhů, ale i těch mezinárodních. Zvýšení konkurenceschopnosti zahrnuje např. vytváření pracovních míst nebo rozvoje lidského kapitálu. Ve třetím cíli jsou definovány podmínky pro dosažení vedoucích pozic Ruska ve světové ekonomice prostřednictvím energetického sektoru.⁵²

Dalším úkolem Ministerstva energetiky RF je posílení pozic předních ruských energetických společností v zahraničí. Např. zvýšením konkurenceschopnosti

⁵¹ *Položenije o Ministerstve eněrgetiki Rossijskoj Feděracii*, dostupné na: <http://minenergo.gov.ru/aboutminen/statute/> [1. 4. 2012].

⁵² Ministerstvo eněrgetiki RF: 2011, *Zadači Ministerstva eněrgetiki RF*, dostupné na: <http://minenergo.gov.ru/aboutminen/zadachi/847.html> [1. 4. 2012].

ruských firem, zaváděním nových energetických technologií, zvýšením aktivní účasti na technologickém vývoji v Rusku, zvýšením efektivity výroby a vývozu energií, uzavíráním mezvládních dohod – Slovinsko, Rakousko (South Stream); Ukrajina (nový právní základ v oblasti energetiky); Bělorusko (optimalizace využívání dopravní infrastruktury, nové projekty).⁵³

Dalším úkolem je zajištění stabilních podmínek na vývozních trzích. Tvorba dlouhodobé udržitelnosti a předvídatelnosti energetických trhů světa: zajištění stabilních vztahů s tradičními zákazníky a vstup na nové trhy; vývoj energetického dialogu s regionálními sdruženími a mezinárodními organizacemi; rozvoj a přijetí mezvládních dohod: např. tranzit energetických produktů.⁵⁴

4.4.1 Energetická strategie Ruska do roku 2020

Energetická strategie do roku 2020⁵⁵ byla schválena nařízením vlády RF dne 28. srpna 2003. Tato strategie slouží ke specifikaci cílů, úkolů a základních směrů dlouhodobé energetické politiky Ruska. Strategie se upravuje podle potřeb a reaguje na domácí i zahraniční situaci v energetickém sektoru. Rusko si plně uvědomuje svých velkých zásob energetických zdrojů a mocného energetického komplexu, který je doslova považován za základ pro hospodářský rozvoj a je uplatňován jako nástroj při provádění domácí a zahraniční politiky. Geopolitický vliv je značně ovlivňován postavením Ruska na světových energetických trzích. Energetický sektor Ruska zvyšuje úroveň národního hospodářství. Pokud budou efektivně využity přírodní zdroje, budou také zajištěny dobré životní podmínky a zvýšena životní úroveň. Hlavním cílem energetické politiky je co nejefektivnější využívání energetických zdrojů pro hospodářský růst.

⁵³ Ministerstvo eněretiki RF: 2011, *Zadači ukreplenija pozicij vedušich rossijskich eněretičeskich kompanij za ruběžom*, dostupné na: <http://minenergo.gov.ru/aboutminen/zadachi/844.html> [1. 4. 2012].

⁵⁴ Ministerstvo eněretiki RF: 2011, *Zadači obespečenija stabilnych uslovij na eksportnych rynkach*, dostupné na: <http://minenergo.gov.ru/aboutminen/zadachi/843.html> [1. 4. 2012].

⁵⁵ *Eněretičeskaja strategija Rossii na period do 2020 goda*, dostupné na: <http://www.minprom.gov.ru/docs/strateg/1> [1. 4. 2012].

V době, kdy se strategie tvořila, byla energetika považována za jeden ze stabilně fungujících výrobních komplexů Ruska. Rozhodující vliv energetiky byl vysvětlen následovně: „...energetika poskytuje přibližně jednu čtvrtinu hrubého domácího produktu, jednu třetinu objemů průmyslové výroby a výnosy konsolidovanému rozpočtu Ruska.“⁵⁶ Z těchto informací vyplývá vysoká závislost Ruské federace na ropném a plynárenském sektoru. Lze najít tendenci k dalšímu zvyšování podílu ropy a zemního plynu ve struktuře ruského exportu. Nízká vývozní specializace země odráží zaostalou strukturu celého ruského hospodářství.

Do budoucna se počítá s několika variantami. Ta optimistická se vyznačuje příznivým vývojem spolupráce se zahraničními partnery. Za důležité se považuje řešení problému ve formování společné energeticko-transportní infrastruktury v přilehlých oblastech Evropy a Asie.

Jedním z hlavních úkolů energetické politiky je zajištění národní a energetické bezpečnosti země. Energetická bezpečnost je ve strategii charakterizována jako „stav ochrany země, jejích občanů, společnosti, státu a ekonomiky před hrozbami spolehlivým zásobováním energiemi. Hrozby jsou definovány jako vnější faktory, tak i stavem a fungováním energetického sektoru země.“⁵⁷

Cíli zahraniční energetické politiky jsou např. posílení postavení Ruska na světových energetických trzích, maximálně efektivní realizace exportních příležitostí a zajištění většího přístupu ruských energetických společností na zahraniční trhy. Na základě těchto cílů je politika zaměřená na:

- maximalizaci výhod pro stát v zahraničně-ekonomických aktivitách, kdy je nutné posoudit politické dopady v oblasti vývozu, dovozu a tranzitu;
- diverzifikaci komoditní struktury vývozu;
- diverzifikaci trhů odbytu energetických zdrojů;
- zvýšení přítomnosti ruských firem na mezinárodních trzích;

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž.

- zvýšení atraktivity pro zisk zahraničního kapitálu do Ruska;
- vytváření nových forem kooperací v oblasti energetiky.⁵⁸

Za strategické se považuje posílení ruské pozice na globálních trzích s ropou a plynem, aby bylo možné v blízké době maximálně realizovat exportní příležitosti pro domácí energetický komplex. Přispělo by to k ekonomické bezpečnosti země. Rusko chtělo zůstat stabilním a spolehlivým partnerem pro evropské země, stal se však přesný opak a Evropská unie začala Ruska obávat.

Pro respektování strategických zájmů Ruska je nutné zformovat jednotnou energeticko-transportní infrastrukturu v přílehlých regionech Evropy a Asie. Proto strategie deklarovala, že vláda bude podporovat účast ruských akciových firem a společností na mezinárodních projektech v transportu plynu, ropy a elektřiny. Za nový faktor, který by se měl objevovat do roku 2020 je aspirace Ruska jako hlavního dodavatele energie při zajišťování mezinárodní energetické bezpečnosti. Rusko se nachází v unikátním geografickém a geopolitickém postavení. To vytváří podmínky pro zajištění spolehlivosti dodávek zdrojů a jejich efektivního vývozu.

Globální povaha energetických problémů, jejich stoupající politizace a zvyšující se vliv ruského energetického komplexu ve světové energetice vytvořily z ruské energetiky základní faktor ruské diplomacie. Jedním z hlavních cílů zkoumaných ve strategii je aktivní dialog o energetice se zeměmi Společenství nezávislých států, Evropskou unií, USA a s dalšími zeměmi a mezinárodními organizacemi. Rusko jako jeden z největších světových vývozců energetických zdrojů hodlá zajistit spravedlivé ceny. Můžeme si však sami představit, či spíše vzpomenout, jak byly tyto ceny určovány. Pokud je země Rusku naprosto loajální, má i nižší ceny za energetické suroviny.

V sekci týkající se perspektivy poptávek po ruských energetických zdrojích se dočítáme, že mezinárodní aktivity v ruském energetickém sektoru budou realizovány v několika oblastech, např.:

⁵⁸ Tamtéž.

- ve vývozu energetických zdrojů;
- v rozpracování návrhů na ovládnutí energetických zdrojů nacházejících se mimo území Ruska;
- ve snaze upevnit postavení ruských firem na trzích cizích zemí.⁵⁹

Za další důležité kroky jsou považovány užší integrace do světového energetického systému, přistoupení do WTO a změny na zahraničním trhu Evropy (liberalizace trhu se zemním plynem). Toto všechno vyžaduje změnu taktiky ruských energetických společností a státu jako celku i přes fakt, že Rusko zůstane podle strategie největším dodavatelem energie na světovém trhu.

Strategie předpokládala, že bude vyvinut konstruktivní dialog o energetice se zeměmi Evropy, které jsou hlavním spotřebitelem ruských energetických zdrojů. Forma spolupráce bude probíhat v provádění společných investičních projektů v transportu energie. Kvůli zachování energetické a ekonomické bezpečnosti bude úsilí směřovat k diverzifikaci směrů vývozu energie, které zajistí zvýšení podílu exportu energetických zdrojů v geografické struktuře. Vyšší pozornost bude věnována projektům na území Společenství nezávislých států. Zde budou hlavními oblastmi spolupráce obnova a rozvoj jednotného energetického systému, účast na těžbě a využití ropy a zemního plynu. Mezi své strategické priority Rusko zařazuje oblast Kaspického moře, kde se potýká se složitými problémy.

V kapitole o perspektivních zahraničních trzích strategie hovoří o západní Evropě jako o nejdůležitějším trhu pro export Ruska. Druhý nejvýznamnějším trhem je střední Evropa, kde ruský plyn zaujímá dominantní postavení. Smlouvy o vývozu ruského plynu do Evropy se uzavírají na delší období, většinou na období do 25 let, a za podmínek „take or pay“⁶⁰. Energetické trhy států SNS a zemí Evropy zůstanou nejdůležitějšími trhy pro export ruských energetických

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Česky „odeber nebo zaplať“. Zákazník musí provést stanovené platby bez ohledu na to, zda převzal dodávku nasmlouvaných produktů nebo služeb.

surovin i v budoucnosti. Ekonomický růst Evropské unie a Společenství nezávislých států by měl pozitivně ovlivnit zvýšený export na tyto trhy.

V kapitole o plynárenství jsou vytyčeny strategické cíle. Jedná se o stabilní, bezpečné a ekonomicky efektivní uspokojení domácí a zahraniční poptávky po plynu nebo o zajištění politických zájmů Ruska v Evropě a okolních zemí. K dosažení těchto cílů má pomoci např. rozvoj plynové transportní infrastruktury, který má sloužit k osvojení nových oblastí s plynem a k zvýšení úrovně diverzifikace exportu plynových dodávek. Dlouhodobá energetická státní politika bude kvůli potřebám ekonomiky země usilovat o získání maximálního užitku z exportu plynu.

V regionálních zvláštnostech rozvoje energetického sektoru se hovoří o nutnosti posílení mezisystémových a mezinárodních propojení v energetické oblasti, a to včetně Ukrajiny a Běloruska.

4.4.2 Strategie pro energetiku do roku 2030

Energetická strategie do roku 2030⁶¹ byla schválena nařízením vlády RF dne 17. listopadu 2008. Nahrazuje předcházející strategii, která byla do roku 2020⁶². Od roku 2003 se ve „vnějších a vnitřních faktorech ostře změnila podmínky, které definují základní parametry fungování energetického komplexu“.⁶³ Narozdíl od ES-2020 je ES-2030 doplněno o lekce ponaučení se z krize – o faktor nejistoty, dále o cestovní mapy ve všech hlavních destinacích. V ES-2030 se hovoří o zkušenostech z realizace předchozí strategie. Výsledky ES-2030 jsou součástí nové strategie.

Za strategický cíl zahraniční energetické politiky se považuje co nejefektivnější využití energetického potenciálu Ruska. Rusko se hodlá plně integrovat do světového trhu, posílit v něm svoji pozici a získat co nejvíce výhod pro své

⁶¹ *Eněrgetičeskaja strategija Rossii na period do 2030 goda*, dostupné na: <http://minenergo.gov.ru/aboutminen/energostrategy/> [1. 4. 2012].

⁶² Zkratky pro rozlišení těchto dvou koncepcí: ES-2020 (Energetická strategie do roku 2020) a ES-2030 (Energetická strategie do roku 2030).

⁶³ Tamtéž.

hospodářství. Stále rostoucí politizace energetiky v globálním pozadí ovlivňuje ruský energetický komplex. Ruské zájmy lze najít v zajištění zlepšení produkce a exportu energetických zdrojů, produktů a technologií, kde mají ruské průmyslové společnosti značnou konkurenční výhodu.

V roce 2006 byla na petrohradském summitu G8 přijata rozhodnutí a doporučení, kterými se ruská politika v této oblasti hodlá řídit. Za hlavní zásady byly označeny „předvídatelnost, odpovědnost, vzájemná důvěra a zájmy výrobců a spotřebitelů“.⁶⁴

Oproti předchozí strategii nová strategie zařazuje mezi hlavní problémy:

- snížení poptávky a ceny ropy kvůli světové finanční krizi⁶⁵;
- politizaci energetických vztahů mezi Ruskem a zahraničí;
- nutnost zachránění závislosti ruského vývozu v tranzitních zemích;
- nízkou úroveň přítomnosti na zahraničních energetických trzích;
- slabou diverzifikaci exportních trhů a komoditní struktury exportu.

Nová strategie objasňuje postavení Ruska na světových trzích. Ruská federace „zaujímá první místo v objemu těžby ropy a zahrnuje 12% světového obchodu s ropou. Více než 4/5 objemu ruské ropy se exportuje do zemí Evropy, podíl Ruska na trzích je okolo 30%.“⁶⁶ Rusko zaujímá první místo ve světových zásobách zemního plynu (23% světových zásob), zabezpečuje 25% světového obchodu s plynem objemem roční těžby, hraje prim na evropském plynovém trhu i na trzích Společenství nezávislých států. V zásobách uhlí je Rusko na druhém místě na světě (19% světových zásob), zaujímá páté místo v objemu roční produkce (5% světové těžby). Dále poskytuje 8% světové produkce přírodního uranu.⁶⁷

V poslední době se vyskytuje značný nárůst nejistot a rizik na světových trzích, např. těžko předvídatelná cena ropy nebo negativní důsledky světové finanční

⁶⁴ *Eněrgetičeskaja strategija Rossii na period do 2030 goda*, dostupné na: <http://minenergo.gov.ru/aboutminen/energostrategy/> [1. 4. 2012].

⁶⁵ Celosvětovou finanční krizi nastartovala americká hypoteční krize z července roku 2007.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

krize. Přes všechny možné obtíže a komplikace Rusko nadále zůstane dominantním na světovém trhu s uhlovodíky. Hlavními zásadami bude udržení ustálených vztahů s tradičními odběrateli ruských energetických zdrojů a vytváření nových pevných vztahů na nových trzích. Podle předpovědí bude v roce 2030 vývoz energetických surovin nadále velice důležitým činitelem pro rozvoj národního hospodářství. Rozsah dopadu energetického sektoru na ekonomiku se bude zmenšovat. Je to plánovaný vývoj, protože přílišná závislost na jednom sektoru může zemi snadno destabilizovat.

Strategie tvrdí, že trhy zemí Evropy a SNS budou nadále tvořit hlavní odbytiště ruského energetického komplexu nejméně do roku 2030. Snaha bude vyvinuta na snížení tranzitních rizik, zajištění spolehlivosti dodávek a zlepšování infrastruktury výše zmiňovaných trhů. Celkový objem exportu do Evropy se bude snižovat na úkor diverzifikace východních energetických trhů (týká se to např. Číny, Japonska, Jižní Koreji a Tichomoří).

Nová strategie hodnotí tu předchozí. Tvrdí, že pokrok se uskutečnil v realizacích stavebních projektů exportní energetické infrastruktury. Jako příklad v Evropě se uvádí plynovod Blue Stream, první fáze systému Baltského plynovodu a plynovod Jamal-Evropa. Za účelem diverzifikace vývozních dodávek byly podepsány smlouvy o plynovodech Nord Stream a South Stream.

Řešení problémů v zahraniční energetické politice bude probíhat skrze rozvoj energetické spolupráce se zeměmi SNS, EU, Šanghajskou organizací pro spolupráci a dalšími mezinárodními organizacemi. Bude podporován jednotný evropsko-rusko-asijský energetický prostor a rozvoj nových forem mezinárodní spolupráce v energetice.

V závěru strategie je zopakována nutnost rozvoje energetické infrastruktury. Rusko bude usilovat o plnohodnotnou účast ve vytváření systému globální energetické bezpečnosti prostřednictvím diverzifikace exportních trhů. Dále je

nutné snížit závislost ekonomiky na energetickém sektoru, podíl tohoto komplexu ve struktuře HDP by měl plánovitě klesnout ze 30% na 18%.⁶⁸

⁶⁸ Tamtéž.

5 RUSKO-UKRAJINSKÉ VZTAHY JAKO DETERMINANTA ENERGETICKÝCH VZTAHŮ S EU

Putin v roce 2005 označil rozpad Sovětského svazu za „největší geopolitickou katastrofu dvacátého století.“⁶⁹ Z tohoto výroku je očividné, že se Rusko netají svojí imperiální politikou. Právě proto chtělo Rusko zamezit obrácení se Ukrajiny západním směrem. Člen střediska pro demokracii a rozvoj právního řádu státu Eugene Mazo a Andreas Umland z oxfordské Saint Anthony's College považují všechny ruské ideologie za antidemokratické. Všechny jsou v jádru imperiální a odmítají myšlenku ukrajinské nezávislosti. Všechny tyto ideologie chtějí mít společné Rusko, Bělorusko a Ukrajinu.⁷⁰ V těchto státech také žijí početné ruské menšiny. Ukrajina je pro Rusy důležitá i proto, že se na jejím území rozkládala Kyjevská Rus. Ukrajinské hlavní město Kyjev bylo střediskem východního křesťanství, jehož význam v náboženském smyslu předčila jen byzantská Konstantinopol.

Z ruského pohledu jde o věc národního zájmu. Politické elity Ruska se nikdy nesmířily s roztříštěním Sovětského svazu. Rusko si proto chce zachovat co největší sféru svého bývalého vlivu. Nejde jenom o malé sovětské republiky, jako je Gruzie, která i ve 20. století okusila sílu ruských vojsk. Tlak vycházející z Ruska se projevuje i ve větších zemích. Tzv. Putinova doktrína si nárokuje obnovení vlivu v bývalých sovětských zemích, a vytvoření vztahů se Západem založených na sférách vlivu. Bývalým zemím SSSR přiznává pouze omezenou svrchovanost.⁷¹ Putinova doktrína byla představena v říjnu 2003 v Jekatěrinburgu. Tehdejší ruský ministr obrany Sergej Ivanov oznámil, že si Rusko vyhrazuje právo na vojenskou intervenci kdekoliv ve Společenství

⁶⁹ BBC News: 2005, *Putin deplures collapse of USSR*, dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/4480745.stm> [1. 4. 2012]

⁷⁰ Financial Times: 2004, *A chance to end Russian neo-imperialist dream*, dostupné na: <http://www.ft.com/cms/s/0/06c72606-4275-11d9-8e3c-00000e2511c8.html#axzz1sqiWuqvY> [1. 4. 2012].

⁷¹ HN.IHNED.CZ: 2008, *Klaus je konformní. S Ruskem*, dostupné na: <http://hn.ihned.cz/c1-27274590-klaus-je-konformni-s-ruskem> [1. 4. 2012].

nezávislých států, pokud některý rozpor nepůjde řešit jednáním.⁷² Putin při této příležitosti doplnil, že „plynovodní systém a infrastruktura je výtvar Sovětského svazu: hodláme si ponechat státní kontrolu nad plynovody a Gazpromem. Nebudeme rozdělovat Gazprom. Evropská komise by neměla mít iluze. V plynovém sektoru bude mít co do činění se státem“ (Fredholm, 2005: 5). Přes Ukrajinu a Bělorusko proudí plyn do střední a západní Evropy. Z prodeje plynu jde značná část do ruského státního rozpočtu. Proto se Kreml silně angažuje v ukrajinských volbách. Putin přitom nechce zopakovat taktiku jeho sovětských předchůdců, a nehodlá Ukrajinu připojit k Ruské federaci.⁷³ Stačí, když se z Ukrajiny stane naprosto loajální stát, ekonomicky i politicky závislý na Rusku, a když budou všechna důležitá rozhodnutí konzultována v Kremlu, jako to bylo za Kučmy. Integrace Ukrajiny do NATO nebo Evropské unie v žádném případě nepřichází v úvahu. Ukrajina slouží Rusku jako nárazníkový stát vůči NATO. Kdyby do něj Ukrajina vstoupila, mohlo by to ohrozit ruskou kontrolu nad klíčovými ropovody a plynovody.

5.1 Oranžová revoluce

Druhé funkční období prezidenta Kučmy se chýlilo ke konci a Ruská federace si přála, aby vyhrál prorusky orientovaný kandidát. Rusko chtělo pokračovat v posilování vlivu na Ukrajině. Ve volbách se střetli tehdejší premiér Viktor Janukovyč s Viktorem Juščenkem, který byl kandidátem opozičního bloku Naše Ukrajina.

Janukovyč byl volen zejména ruskojazyčnou východní částí Ukrajiny. Měl podporu Putina, ve svém volebním týmu měl ruské poradce a prosazoval orientaci na Rusko. Viktor Juščenko byl naopak prozápadní a požadoval větší nezávislost na Rusku, byl podporován Washingtonem i Bruselem.

⁷² Asian Times Online: 2006, *Why Russia must be strong*, dostupné na: http://www.atimes.com/atimes/Central_Asia/HB24Ag02.html [1. 4. 2012].

⁷³ Respekt: 2004, *Evropská událost roku*. Roč. 15, č. 50, s. 2.

Propagace obou kandidátů byla v ruských médiích odlišná. Janukovyč byl propagován pozitivně, zatímco Juščenko byl představován jako rusofóbní ukrajinský nacionalista, který je pro Ukrajinu nebezpečný (Kuzio, 2005: 472). Rusko se podílelo na prezidentské kampani Janukovyče. Spekuluje se o výši částky, prý mohla dosáhnout až 300 milionů dolarů, což by představovalo polovinu prezidentské kampaně Janukovyče.⁷⁴

Oranžová revoluce začala na Ukrajině po druhém kole prezidentských voleb, které se konaly 21. listopadu 2004. Oficiální výsledky voleb oznámila ukrajinská Ústřední volební komise. Vítězem druhého kola se stal Janukovyč s 49,46 % hlasů, Juščenko získal 46,61 %.⁷⁵ Oficiální výsledky nebyly Západem a přívrženci Juščenka uznány.⁷⁶ Putin naopak pogratoval Janukovyčovi ještě před vyhlášením oficiálních výsledků, a když bylo Centrální komisí potvrzeno Janukovyčovo vítězství, pogratoval mu ještě podruhé. Kromě Putina gratulovali Janukovyčovi ke zfalšovanému vítězství také představitelé Číny, Běloruska, Kazachstánu, Uzbekistánu a Kyrgystánu.⁷⁷ Všechny tyto země pocházejí z tenčící se skupiny autokratických režimů. Nepřejí si, aby se na Ukrajině rozvinula demokracie, natož v západním stylu.

Hned 22. prosince přišlo na ukrajinské Náměstí Nezávislosti tisíce přívrženců Juščenka přesvědčených o zfalšování voleb. Měsíc stáli na náměstí a Kyjev se zabarvil do oranžova. Na stranu oranžových přešla poté i státní televize. Načež ukrajinský nejvyšší soud 3. prosince anuloval výsledky druhého kola a vyhlásil jeho opakování na 26. prosince. (Paňuškin - Zygar, 2008: 135). V opakovaném druhém kole vyhrál Juščenko s 51,99 %, Janukovyč získal 44,20 %.⁷⁸

⁷⁴ Ukrainian Community in Montreal: 2004, *Putin's unchallenged imperialism moves to Ukraine*, dostupné na: <http://ukemonde.com/putin/imperialism.html> [1. 4. 2012].

⁷⁵ Centralna vyborča komisija Ukraini: 2004, *Povtorňe golosuvannija vyboriv Prezidenta Ukraini 21. 11. 2004*, dostupné na: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011> [1. 4. 2012].

⁷⁶ BBC News: 2004, *Yuschenko wins Ukraine election re-run*, dostupné na: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/december/27/newsid_4408000/4408386.stm [1. 4. 2012].

⁷⁷ BBC News: 2004, *Ex-Soviet bloc states mull election*, dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4047661.stm> [1. 4. 2012].

⁷⁸ Centralna vyborča komisija Ukraini: 2004, *Povtorňe golosuvannija vyboriv Prezidenta Ukraini 26. 11. 2004*, dostupné na: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011> [1. 4. 2012].

Informace o ukrajinské oranžové revoluci byly v Rusku vykreslovány deformovaně. Ruská média se snažila zmanipulovat veřejné mínění o ukrajinské revoluci. Ve hlavních zprávách ruských televizních stanic se mluvilo o tom, že na Ukrajině vyhrál Janukovyč, a že demonstranté obsadili kyjevské náměstí, kteří znemožňují činnost státní moci klidně pracovat. Propaganda označovala oranžové nejrůznějšími přívsky, že jsou to fašisté, američtí žoldnéři, špióni, zrádci, rusofobové a narkomani (Paňuškin - Zygar, 2008: 135). Pokud byli na ruských stanicích ukazováni oranžoví, tak byli zobrazováni jako mladí opilci s nacistickými symboly. Státní televize každý den sdělovaly, že oranžová revoluce nemá šanci. Nevysílaly se záběry z kyjevského Náměstí Nezávislosti, kde byly tisíce demonstrantů. Namísto toho však byly vysílány záběry z Doněcka, kde byli vidět přívrženci Janukovyče. Akce na podporu Janukovyče byly označovány za mnohatisícové (Paňuškin -Zygar, 2008: 137).

Jeden ze symbolů oranžové revoluce Julia Tymošenková⁷⁹ se vůči Rusku často ostře ohrazovala. Před druhým kolem voleb Tymošenková prohlásila, že „na Ukrajině začne osvobození východní Evropy.“⁸⁰ Po definitivním vítězství Juščenka řekla: „Prohráli jen ruští technologové, kteří sázeli na Janukovyče, podporujícího korupci a nečisté privatizační postupy.“⁸¹ Ruskou odpovědí na její výroky bylo vydání mezinárodní zatykače kvůli údajnému podplácení ruských generálů v 90. letech.

Oranžová revoluce byla v Evropě vnímána jako boj o svobodu. Je otázkou, zda by evropské země protestovaly proti průběhu voleb, kdyby se podvádělo ve prospěch Juščenka.. EU potřebuje Ukrajinu jako most do Ruska a Juščenko se zdál být menším zlem než Janukovyč. Pro Evropu představoval Juščenko další demokratizaci východní Evropy. Europoslanec Daniel Cohn-Bendit na otázku, zda pociťuje obavy z energetické závislosti EU na Rusku, odpověděl:

⁷⁹ Julia Tymošenková byla v době oranžové revoluce radikální odpůrkyní prokučmovské oligarchie a svazků s Ruskem. Kvůli své podnikatelské minulosti je označována za „plynařskou princeznu“. Od roku 2011 si odpykává sedmiletý trest za údajné překročení úředních pravomocí při podpisu rusko-ukrajinské smlouvy o plynu z ledna 2009.

⁸⁰ Lidové noviny: 2004, *Kyjev zažíval „oranžovou revoluci“*. Roč. 17, č. 271, s. 6.

⁸¹ Profit: 2005, *Plynařská princezna míří na Západ*. Roč. 16, č. 5 s. 9.

„V Moskvě existuje strach z oranžové revoluce. Rusko by mohlo být nevypočitatelné.“⁸²

5.2 Plynové krize

První evropskou veřejností propíraná plynová krize začala na konci roku 2005, kdy se představitelé Gazpromu a ukrajinského Naftogazu nedokázali dohodnout na ceně za plyn pro rok 2006. Když Rusko začalo vyjednávat o zvýšení cen za plyn, tak si byli všichni dobře vědomi toho, že nejde o plyn, ale o čistou politiku. Když se blížil konec roku 2006, Gazprom pokračoval ve zvyšování ceny. Na dalších jednáních Putin pronesl, že nedopustí, aby ruský lid trpěl kvůli neplacení za plyn ukrajinskými oranžovými revolucionáři (Paňuškin - Zygar, 2008: 148). Gazprom požadoval, aby Ukrajina od začátku roku 2006 platila evropské ceny, to však Ukrajina odmítala. Jednání mezi Gazpromem a Naftogazem o cenách plynu selhala, proto Gazprom 1. ledna 2006 začal snižovat dodávky plynu na Ukrajinu. Proběhlo několik jednání. 4. ledna 2006 byly dodávky obnoveny. Delegáti Gazpromu a Naftogazu podepsali předběžnou smlouvu o dodávkách plynu na následujících 5 let. Cena za plyn byla navýšena na 95 dolarů za 1000m³ pro rok 2006 a v následujících letech se měla postupně zvedat, až by dosáhla plné tržní ceny.⁸³ Snížení dodávek jako součást ruského nátlaku bylo určeno pouze Ukrajině, ale pochopitelně to silně pocítily i ostatní evropské země, které jsou závislé na transportu plynu přes Ukrajinu.

Plynová krize v roce 2006 s Ukrajinou byla prvním přesvědčivým ukazatelem, že Gazprom se stal politickou zbraní Kremlu. V prosinci 2005 napsal ruský deník *Kommersant*, že orgánem zodpovídajícím za zahraniční politiku není ministerstvo zahraničních věcí, ale Gazprom (Paňuškin - Zygar, 2008: 150). V následujících parlamentních volbách oranžoví prohráli a vládu vytvořil Janukovyč. Janukovyčův návrat vyhodnotila Moskva jako vítězství Gazpromu.

⁸² Ekonom: 2006, *Nebe se otevírá*. Č. 9, s. 32.

⁸³ Gas and Oil Connections: 2006, *Ukraine vs. Gazprom: The price of the problem*, dostupné na: http://www.gasandoil.com/news/russia/bc96430874fde8f9260a646700efd11d?b_start=4240 [1. 4. 2012].

Další plynový konflikt proběhl na začátku roku 2009. Gazprom nařkl Ukrajinu, že mu dluží přes 2 miliardy dolarů. Jelikož se obě země nedohodly na cenách plynu pro rok 2009, tak od 1. ledna 2009 byly pozastaveny dodávky plynu na Ukrajinu. Ten samý den požádal Juščenko Evropskou unii, aby se stala zprostředkovatelem při řešení sporu.⁸⁴ Gazprom obviňoval Ukrajinu z nedovolených odběrů plynu, proto 7. ledna zastavil dodávky úplně. Žádné dodávky plynu pak nepokračovaly ani do navazujících evropských zemí, čímž Gazprom samozřejmě porušil veškeré smlouvy. Dodávky do Evropy nebyly obnoveny ani přesto, že Evropská unie, Rusko a Ukrajina souhlasily s rozmístěním mezinárodní monitorovací skupiny ke stanicím měřícím průtok plynu, které se nacházejí na území Ruska a Ukrajiny.⁸⁵ 17. ledna se konal summit v Moskvě týkající se plynu. Byli zde přítomni zástupci EU. Přesto se však na summitu zúčastněné strany nedobraly řešení krize. Následující den byla plynová krize po několikahodinovém jednání vyřešena mezi Putinem a Tymošenkovou bez zástupců EU.⁸⁶ Plynová krize skončila po 12 dnech a do evropských států opět začal proudit plyn.

Celá rozepře narušila vnímání Ruska a Ukrajiny jako spolehlivého dodavatele plynu. Evropa, která je velice závislá na importu ruského plynu, začala velice nahlas přemýšlet o diverzifikaci. Dodávky plynu byly zastaveny v té době, kdy v Evropě v noci klesaly teploty až na minus 25 stupňů. Nemohu si nevzpomenout na historické události, které zachránily Rusko, protože Evropané žijící v teplejších oblastech nesnesli krutou zimu. Mám na mysli úprk Napolena roku 1812 a nedostatečné vybavení Němců za druhé světové války při tažení na Rusko. Zima je další využívanou ruskou zbraní. Rusko může kdykoliv znovu rozehrát svoji hru s plynem, nejlépe v co největších mrazech.

Plynová krize (2009) zasáhla Evropskou unii v době, kdy v ní předsedala Česká republika. Ještě 1. ledna věřil eurokomisař pro energetiku Andris Piebalgs, že

⁸⁴ Interfax: 2009, *Ukraine tasks EU to take part in settlement of Ukrainian-Russian gas dispute*, dostupné na: <http://www.interfax.com.ua/eng/main/4213/> [1. 4. 2012].

⁸⁵ Reuters: 2009, *Worried EU states to fly to Moscow over gas row*, dostupné na: <http://www.reuters.com/article/2009/01/13/us-russia-ukraine-gas-idUSTRE5062Q520090113?pageNumber=1&virtualBrandChannel=0&sp=true> [1. 4. 2012].

⁸⁶ BBC News: 2009, *Gas to flow after Moscow deal*, dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7834796.stm> [1. 4. 2012].

EU se může spolehnout na smlouvy, podle kterých nebudou ohroženy dodávky plynu na území EU.⁸⁷ České předsednictví začalo chápat a vnímat i jiné úrovně sporu, nejenom obchodní. Mluvčí ministerstva průmyslu a obchodu Tomáš Bartovský dne 7. ledna 2009 sdělil, že „v současných hodinách se spor přesouvá do politické roviny.“⁸⁸ I evropský komisař pro energetiku Andris Piebalgs později připustil, že spor o plyn je politickou záležitostí.⁸⁹ Problémem však zůstává fakt, že Evropská unie nemá mnoho nástrojů k řešení plynových krizí. Ministr průmyslu a obchodu Martin Říman, jeden z hlavních vyjednávačů s představiteli Ukrajiny a Ruska, po skončení krize řekl: „Proč plyn netekl, zůstane tajemstvím.“⁹⁰ Obě země se totiž do poslední chvíle dohadovaly, kdo plynovou krizi zavinil. Jenže někteří svalování viny na obě země vidí jako příliš politicky korektní a za hlavního hybatele krize považují Rusko.⁹¹

Reakce některých českých médií na plynovou krizi se hemžily názvy typu „Plyn je Achillovou patou Evropy“,⁹² „Jsme rukojmí ve válce o plyn“.⁹³ Podle mnoha médií byly plynové krize ukázkou ruské síly. Rusové v nich dali najevo, jak je na nich Evropa závislá. A vůbec přitom nebylo zapotřebí vojenských zbraní. Za velice zajímavou reakci z německé strany považují vyobrazování Putina jako neohroženého vládce disponujícího energetickou zbraní (viz. Příloha č. 1 a Příloha č. 2).

Česká republika nebyla plynovou krizí tolik postižena, protože po celou dobu čerpala plyn z podzemních zásobníků. Mnohem hůře na tom bylo Slovensko, které se potýkalo s totálním kolapsem. Zatímco plynová krize postupovala Evropou, na Slovensku, které je na ruských dodávkách zcela závislé, se začalo přemýšlet navzdory evropským úmluvám o opětovném spuštění atomové elektrárny v Jaslovských Bohunicích. Slovenský premiér Robert Fico situaci okomentoval následovně: „Máme větší odpovědnost k našim lidem v nouzi než

⁸⁷ Radiožurnál: 2009, *Vedení EU a EK znepokojuje spor Ruska a Ukrajiny*.

⁸⁸ E15: 2009, *Ukrajina krizi s plynem sama nevyřeší*. Regionální deníky – Praha, č. 285, s. 6.

⁸⁹ Český rozhlas 6: 2009, *EU a ruský plyn*.

⁹⁰ IDNES.CZ: 2009, *Proč plyn netekl zůstane tajemstvím*, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/riman-proc-plyn-netekl-zustane-tajemstvím-fjs-/domaci.aspx?c=A090112_082235_domaci_bar [1. 4. 2012].

⁹¹ E15: 2009, *Plyn je mnohem efektivnější než válka*. Regionální deníky – Praha, č. 291, s. 22.

⁹² E15: 2009, *Plyn je Achillovou patou Evropy*. Regionální deníky – Praha, č. 287, s. 16.

⁹³ Týden: 2009, *Jsme rukojmí ve válce o plyn*. Roč. 16, č. 2, s. 14.

k ideálům Bruselu.“⁹⁴ I takto dokáže jinak celkem soudržnou Evropskou unii rozkmotřit Rusko.

Nutnost diverzifikace ruských energetických dodávek do Evropy se více projevila v roce 2006. Během plynové krize 2009 pak Alexander Medveděv řekl, že Rusko plánuje co nejdříve vystavět nový plynovod, který by obcházel Ukrajinu. Nord Stream a South Stream by měly být postaveny v co nejkratší době.⁹⁵

5.2.1 Následná debata o diverzifikaci

Vysoká závislost na jednom zdroji je nebezpečná, proto by měly být budovány nové tranzitní trasy pro dodávky plynu. Zásobování plynem závisí na zeměpisné poloze a geopolitických souvislostech. Aby se neopakovaly plynové krize z let předešlých, začalo se diskutovat o projektech nových plynovodů. Energetická závislost na ruských dodávkách energie začala být chápána jako velké bezpečnostní riziko pro Evropu. Proto Evropská unie začala plánovat dva nové projekty, severní Nord Stream a jižní Nabucco, které jsou přímým konkurenčním projektem ruského South Streamu. Další varianty pro Evropu jsou dovoz plynu z Norska, nebo dovoz zkapalněného⁹⁶ plynu prostřednictvím lodní dopravy.

Výstavba Nord Streamu se opravdu uskutečnila - plynovod obchází střední a východní Evropu po dně Baltického moře, a slouží k propojení ruských nalezišť plynu s Německem. V červnu 2011 byla dokončena první ze dvou větví plynovodu.⁹⁷ Většinovým vlastníkem Nord Streamu je Gazprom.⁹⁸

⁹⁴ Profit: 2009, *Plynová krize: Ruský diktát silou*. Profit. Roč. 20, č. 3, s. 10.

⁹⁵ E15: 2009, *Ukrajina krizi s plynem sama nevyřeší*. Regionální deníky – Praha, č. 285, s. 6.

⁹⁶ Plyn by se stal zkapalňováním globální surovinou, jakou je ropa. Nemusely by být stavěny plynovody, které nelze přemístit. Kapalný plyn neboli LNG je však z ekonomických důvodů vhodným řešením jen pro přímořské oblasti. Dovoz kapalného plynu využívá zejména Velká Británie. Dováží ho z Kataru, Nigérie či Egyptu.

⁹⁷ Nord Stream: 2011, *The pipeline*. Dostupné na: <http://www.nord-stream.com/pipeline/> [1. 4. 2012].

⁹⁸ Nord Stream: 2011, *Who we are*. Dostupné na: <http://www.nord-stream.com/about-us/> [1. 4. 2012].

Další z plynovodů - Nabucco by zbavil Evropu ruské závislosti. Zajišťoval by plyn ze zemí okolo Kaspického moře, čímž by zcela obešel Ukrajinu. Jenže problém je v tom, zda by země, jako jsou Ázerbajdžán, Turkmenistán či Kazachstán byly spolehlivější než Rusko. Navíc v těchto zemích mají vliv Rusové díky tomu, že jsou to bývalé sovětské republiky. V této oblasti se nyní vyskytuje střet zájmů Ruska a Evropské unie. Nabucco dnes už nemá příliš velké naděje na úspěch, protože v říjnu 2011 byla v Soči podepsána dohoda o stavbě South Streamu. Akcionáři se stali Gazprom, italská ENI, francouzská EDS a německý Wintershall. První větev plynovodu by měla být postavena do roku 2015.⁹⁹ Ze South Streamu se má stát produktovod pro ropu a plyn. Má vést pod hladinou Černého moře do Bulharska, kde by se rozdělil na dvě části, jižní část by vedla přes Řecko na jih Itálie, severní část do Rakouska. Dalším náskokem, který má Gazprom před EU v této oblasti je fakt, že se zeměmi kolem Kaspického moře obchoduje mnohem déle.

Plynový konflikt mezi Ruskem a Ukrajinou měl zřejmě přesvědčit Evropany, že Ukrajina je naprosto nespolehlivá tranzitní země, a výstavba Nord Streamu je logickým řešením. Evropa si však po odstavení dodávek na Ukrajině domyslela, že příště by mohly být uzavřeny kterékoliv kohouty směřující z Ruska do Evropy. Evropská média začala psát o Gazpromu ve špatném světle. Britský The Daily Telegraph napsal: „Metody banditizmu a vydírání, které používá Gazprom, připomínají sovětské časy.“, německý Handelsblatt pokračoval: „Gazprom se stal objektem všeobecné kritiky za to, že hrubě odpojil plyn a použil palivo jako zbraň“ (Paňuškin – Zygar, 2008: 182).

O myšlence postavení nového plynovodu vedoucího do Evropy po dně Baltského moře se v Rusku hovořilo už dávno. V roce 1998 Rem Vjachirev označoval takovýto projekt za ekonomicky neodůvodněný a v praxi neuskutečnitelný (Paňuškin – Zygar, 2008: 180). Stačilo pár let, a o osudu Nord Streamu se v září 2006 definitivně rozhodlo. V Německu proběhly 18. září 2006 mimořádné volby do Spolkového sněmu. Strana SPD spolkového kancléře Gerharda Schrödera měla minimální šance na vítězství, a samotná pozice

⁹⁹ The Voice of Russia: 2011, *Russia pledges South Stream ready by 2015*, dostupné na: <http://english.ruvr.ru/2011/09/16/56280741.html> [1. 4. 2012].

Schrödera neměla předurčeno mít dlouhého trvání. Deset dní před volbami přiletěl na státní návštěvu Vladimír Putin kvůli podpisu smlouvy o výstavbě plynovodu Nord Stream. Podepsání smlouvy bylo nachystáno tak, aby ještě stihlo vládu Gerharda Schrödera. Rozhodnutí o výstavbě nového plynovodu se Evropě zalíbilo a kritika Putina načas ztichla (Paňuškin -Zygar, 2008: 180). Schröder pak po prohraných volbách rychle přešel do obchodní sféry - jen pár týdnů po skončení kancléřské funkce nastoupil do dceřiné společnosti Gazpromu¹⁰⁰, aby kontroloval výstavbu plynovodu Nord Stream. Problémem je, že ještě v kancléřské funkci za výstavbu Nord Streamu silně bojoval. Spekuluje se, že šlo o střet zájmů. V Gazpromu byli nadšení za Schröderovo přijetí. Věřili, že jim bude tento uznávaný politik dělat v Evropě dobré jméno a lobovat za jejich zájmy¹⁰¹ (Paňuškin -Zygar, 2008: 181). Nečekané jmenování Schrödera však vyvolalo podezření v samotné Evropě.

Polský prezident Kwasniewski nazval podpis rusko-německé dohody o Nord Streamu „paktem Putin – Schröder“. Narážel přitom na situaci před druhou světovou válkou, kdy si v roce 1939 paktem Molotov-Ribbentrop německá Třetí říše a Sovětský svaz rozdělili Polsko. Podle polského parlamentu plynovod Nord Stream „ohrožuje bezpečnost a nezávislost Polska.“ Podobného mínění byl lotyšský premiér Aigars Kalvitis. Plánovaný plynovod Nord Stream označil za „bezpečnostní hrozbu celému regionu.“¹⁰²

Další zajímavou osobou Nord Streamu se z německé strany stal Matthias Warning, vedoucí ruského oddělení Dresdener Bank. Vedly se spekulace, kde se seznámil s Putinem. Americký deník Wall Street tvrdil, že se spolu seznámili už v Drážďanech, kde Putin sloužil jako agent KGB. Warning to však popíral a řekl, že se s Putinem seznámil v roce 1990 v Petrohradu (Paňuškin -Zygar, 2008: 183). Personální ředitel Gazprom Germania GmbH Hans Uwe Kreher byl dalším člověkem z bezpečnostních orgánů. Deník *Die Welt* zjistil, že Hans Uwe

¹⁰⁰ European Gas Pipeline Company (NEGPC)

¹⁰¹ Pro další zlepšení image Gazpromu na Západě se také najímají americké PR kanceláře nebo se sponzoruje německý bundesligový klub Schalke 04.

¹⁰² Kommersant: 2005, *Rossija polučajet tranzitnyj udar*, dostupné na: <http://www.kommersant.ru/doc/609354> [1. 4. 2012].

Kreher byl informátorem východoněmecké tajné služby Stasi¹⁰³. Se Stasi také spolupracoval finanční ředitel Gazprom Germania GmbH Felix Strehober. Naše úvahy nás mohou dovést k tomu, že Moskva stejně jako za časů SSSR usiluje o získání si vlivu v Německu pomocí Stasi – už ne vojenským zastrašováním, ale s pomocí plynu (Paňuškin -Zygar, 2008: 183).

I z ruské strany zaznívala kritika. Bývalý zástupce předsedy představenstva Gazpromu Alexander Rjazanov byl toho názoru, že Nord Stream slouží hlavně účelům politickým než ekonomickým. Vyjádřil se následovně: „Je to poměrně drahý projekt, politický. Samozřejmě, je potřebný proto, aby byl vykonáván tlak na Bělorusko a na Ukrajinu.“ (Paňuškin -Zygar, 2008: 185).

¹⁰³ Zkratka z německého názvu Ministerium für Staatssicherheit. Stasi můžeme považovat za obdobu ruské KGB nebo české StB.

6 ZÁVĚR

Evropská unie je největším a nejdůležitějším partnerem pro export ruských energetických surovin. Ruská federace potřebuje evropské trhy kvůli zajištění hospodářského růstu. To samé platí v případě Evropské unie. Hospodářský růst nemůže existovat bez stabilního přísunu energetických surovin. Bez dodávek energie by hrozil naprostý kolaps veškerého průmyslu a hospodářství, byla by ohrožena bezpečnost a fungování státu.

Ruská federace se na poli mezinárodních vztahů snaží vystupovat jako silný velmocenský stát. Považuje se za jedno z nevlivnějších center moderního světa. Zahraniční politika je považována za jeden z nejdůležitějších nástrojů pro rozvoj země. Rusko se snaží co nejvíce posílit svůj vliv ve světě, a tím tak zajistit výhodné zahraniční podmínky pro svůj rozvoj. V koncepcích zahraniční politiky z roku 2000 je uvedeno, že pro podporu národního hospodářství je Rusko připraveno „využít všech svých dostupných ekonomických pák a zdrojů k ochraně svých národních zájmů.“

V úvodu práce jsem si vytyčila 3 cíle:

1) Probíhala v období 2003 - 2011 sekuritizace nebo desekuritizace energetických vztahů mezi Ruskou federací a EU?

Dle mého názoru se ruské straně v průběhu tohoto období podařilo sekuritizovat energetické vztahy s Evropskou unií. Sekuritizace energetických vztahů se plně rozvinula v průběhu plynových krizí. K úspěšné sekuritizaci je nutné přijetí hrozby ze strany publika. Tím se staly EU a evropská veřejnost, které energetickou hrozbu plně přijaly. Prokázalo se, že vzájemné vztahy nejvíce ovlivňuje energetický sektor. V současné době však pozoruji posun k desekuritizaci, tím nejvýznamnějším faktorem je výstavba baltického plynovodu Nord Stream. Můj dojem je takový, že strach z ruské politiky v Evropské unii ale stále přetrvává. Rusko může kdykoliv využít svých energetických zdrojů k vynucování svých cílů. Problémem však zůstává, že Evropská unie nemá mnoho nástrojů k řešení plynových krizí. Za jednu z hrozeb pro EU je

považována expanze ruských energetických firem přímo do států EU. EU by se stala ještě více závislá na politice Kremlu. Rusko se netají tím, že jedním z jeho strategických cílů je zajištění politických zájmů v Evropě.

2) Jaké byly dopady sekuritizace či desekuritizace na vztahy mezi Ruskem a EU?

Důvěra Evropské unie vůči Rusku se kvůli sporu o plyn výrazně snížila. Spekuluje se o tom, že za plynovými krizemi stála snaha zamezit Ukrajině obrátit se západním směrem. Pro Evropu představovala oranžová revoluce demokratizaci Ukrajiny a její posun západním směrem. Kreml se díky svým neoimperálním ambicím snaží z Ukrajiny vytvořit stát ekonomicky i politicky loajální Rusku. Proto se silně angažoval v ukrajinských volbách a snažil se zmanipulovat veřejné mínění ve svůj prospěch. Oranžová revoluce však nedopadla podle ruských přání a poté vypukly plynové krize, kdy se ukrajinské a ruské vedení vzájemně obviňovalo. Evropská unie podnikla několik kroků pro ukončení krize, tyto pokusy však byly neúspěšné. Putin a Tymošenková se dohodli na ukončení krize bez přítomnosti zástupců EU.

Rusko využilo snížení plynových dodávek jako součást nátlaku na Ukrajinu. Pocítily to však silně i některé evropské země, protože právě Ukrajina je tranzitní zemí, přes kterou vedou plynovody. Plynové krize můžeme považovat za důkaz, že Gazprom se stal politickou zbraní Kremlu. Rusku se podařilo zdiskreditovat ukrajinské prozápadní vůdce a v roce 2010 byl na Ukrajině zvolen proruský prezident Janukovyč. Janukovyčův návrat je vyhodnocován jako vítězství kremelské nátlakové politiky.

Plynové krize narušily vnímání Ruska jako spolehlivého dodavatele energetických zdrojů. Spor o plyn se stal politickou záležitostí. Evropská unie zjistila, že je těžké najít jednotný postoj v energetické politice. Jednotlivé členské země EU jsou různě závislé na ruských dodávkách plynu. Některé země diverzifikaci dodavatelů a přepravních tras schvalují, jiné nikoliv. Když se Slovensko během plynové krize v roce 2009 potýkalo s totálním kolapsem,

uvažovalo dokonce o opětovném spuštění atomové elektrárny. Tím by porušilo veškeré unijní dohody. Dalo najevo Evropské unii, že slovenské národní zájmy jsou přednější než ty unijní. Z tohoto faktu vyplývá, že ruská energetická zbraň by mohla v budoucnosti narušit integritu Evropské unie.

Aby se neopakovaly plynové krize z let předešlých, začalo se uvažovat o projektech nových plynovodů. Energetická závislost na ruských dodávkách začala být chápána jako velké bezpečnostní riziko pro Evropu. Plynový konflikt měl zřejmě přesvědčit Evropany, že Ukrajina je naprosto nespolehlivá tranzitní země a výstavba nového baltického plynovodu Nord Stream je nevyhnutelná. Rozhodnutí o výstavbě nového plynovodu se Evropě zalíbilo. Budování úzkého spojení s Německem však můžeme chápat tak, že Rusové nevěří v přetrvání Evropské unie.

3) Poukázání na příčiny a nástroje využívané Ruskou federací k sekuritizaci energetických vztahů.

Rusko využívá své energetické zdroje k tomu, aby znovu dosáhlo statutu velmoci. Po rozpadu Sovětského svazu a hospodářském úpadku, kdy ruská politika hledala cestu, kam směřovat, se snaží ekonomicky obnovit staré impérium. Spoléhá přitom na obrovské zdroje ropy a plynu, protože export těchto surovin zajišťuje až 1/4 ruskému HDP. Rusko se snaží připoutat si k sobě co nejblíže bývalé sovětské republiky, které považuje za svoji sféru vlivu. Vyžaduje jejich plnou politickou loajalitu k Rusku.

Vladimir Putin si po nástupu na post prezidenta uvědomil, že surovinový energetický potenciál dovoluje Rusku upevňovat velmocenské postavení. Nová velmocenská politika se nyní soustřeďuje na moc Gazpromu, už ne na zbraně Rudé armády. Díky silné centralizaci, kdy hlavní příkazy vycházejí z jednoho centra, je ruský energetický sektor úzce provázán s vládnoucí elitou země. Růst ruského hospodářství se opírá o vývoz energetických surovin. Kreml se snaží o to, aby se ruské energetické společnosti staly soutěživými hráči na světových trzích. Za jedno z nejzávažnějších ohrožení národní bezpečnosti jsou

považovány ekonomické hrozby. Ty souvisí s tím, jak se Rusku zrovna daří na poli energetiky.

Gazprom se stal nástrojem ruské politiky a slouží politickým zájmům Ruska. V exportu zemního plynu Ruska platí dva paralelní cenové systémy. Západní Evropa platí ceny reflektující světové tržní ceny. Nižší exportní ceny jsou určeny zemím loajálním Rusku. Na země, které si přejí snížit ruský vliv, je vykonáván nátlak pomocí cen za energetické suroviny.

Velké zásoby energetických zdrojů a mocný energetický komplex jsou Ruskem považovány za základ pro hospodářský rozvoj. Energetický sektor je uplatňován jako nástroj zahraniční politiky. Pokud budou efektivně využity přírodní zdroje, budou potom zajištěny dobré životní podmínky a zvýšena životní úroveň. Hlavním cílem energetické politiky je co nejefektivnější využívání energetických zdrojů pro hospodářský růst.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

PRIMÁRNÍ ZDROJE

Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament – An Energy Policy for Europe: 2007, dostupné na:
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0001:FIN:EN:PDF>

Eněrgetičeskaja stratěgija Rossii na period do 2020 goda, dostupné na:
<http://www.minprom.gov.ru/docs/strateg/1>

Eněrgetičeskaja stratěgija Rossii na period do 2030 goda, dostupné na:
<http://minenergo.gov.ru/aboutminen/energostrategy/>

Koncepcija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj Feděracii 2000, dostupné na:
<http://www.nationalsecurity.ru/library/00002/index.htm>

Koncepcija vněšněj politiky Rossijskoj Feděracii 2000, dostupné na:
http://www.ng.ru/world/2000-07-11/1_1_concept.html

Koncepcija vněšněj politiky Rossijskoj Feděracii 2008, dostupné na:
<http://kremlin.ru/acts/785>

Položenije o Ministěrstve eněrgetiki Rossijskoj Feděracii, dostupné na:
<http://minenergo.gov.ru/aboutminen/statute/>

Smlouva o energetické chartě, dostupné na:
<http://www.mojeenergie.cz/cz/smlouva-o-energeticke-charte?view=orig>

Stratěgija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj Feděracii do 2020 goda, dostupné na: <http://www.mid.ru/bdomp/ns->

osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/8abb3c17eb3d2626c32575b500320ae4!OpenDocument

Stratégija razvitija otnošenij Rossijskoj Feděracii s Jevropejskim sojuzom na sredněsročnuju perspektivu (2000 – 2010 gg.), dostupné na:

http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_11688.html

The Constitution of the Russian Federation, dostupné na:

<http://www.constitution.ru/en/10003000-01.htm>

SEKUNDÁRNÍ ZDROJE

Buzan, Barry – Waever, Ole – de Wilde, Jaap.: 2005. *Bezpečnost: nový rámec pro analýzu*. Barrister & Principal: Brno.

Černoch, Filip – Dančák, Břetislav: 2008. *Energetická bezpečnost v Evropě a pozice České republiky*. CEVRO: Praha.

Emmers, Ralf: 2007. Securitization. In: Collins, Alan (ed.): *Contemporary Security Studies*. Oxford University Press: Oxford, 109 – 125.

Fredholm, Michael: 2005. *The Russian Energy Strategy & Energy Policy: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependence?* Conflict Studies Research Centre: Watchfield.

Hodač, Jan – Strejček, Petr: 2008. *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*. Mezinárodní politologický ústav: Brno.

Kalicki, Jan (eds.) – Goldwyn, David: 2005. *Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy*. Woodrow Wilson Center Press: Washington, D. C.

Kuzio, Taras: 2005. Russian Policy Toward Ukraine During Elections. *Demokratizatsiya*. Vol. 13, Nr. 4.

Müller-Kraenner, Sascha: 2008. *Energy Security*. Earthscan: London.

Orbánová, Anita: 2010: *Moc, energie a nový ruský imperialismus*. Argo: Praha.

Paňuškin, Valerij – Zygar, Michail: 2008. *Gazprom – Ruská zbraň*. Kalligram: Bratislava.

Waisová, Šárka: 2005. *Bezpečnost: vývoj a proměny konceptu*. Aleš Čeněk: Plzeň.

Waisová, Šárka: 2009. *Současné otázky mezinárodní bezpečnosti*. Aleš Čeněk: Plzeň.

Internetové zdroje

Asia Times Online, dostupné na: <http://www.atimes.com/>

BBC News, dostupné na: <http://www.bbc.co.uk/news/>

Centralna vyborča komisija Ukrajin, dostupné na: <http://www.cvk.gov.ua/>

CNN Money, dostupné na: <http://money.cnn.com/>

Český zpravodajský portál IDNES.CZ, dostupné na: <http://zpravy.idnes.cz/>

Domovské stránky Gazpromu, dostupné na: <http://www.gazprom.com/>

European Commission, dostupné na: <http://ec.europa.eu/>

European Union External Action, dostupné na: <http://eeas.europa.eu/>

Financial Times, dostupné na: <http://www.ft.com/home/europe>

Gas and Oil Connections, dostupné na: <http://www.gasandoil.com/>

Gas s.r.o., dostupné na: <http://www.zemniplyn.cz/>

Hospodářské noviny online verze, dostupné na: <http://hn.ihned.cz/>

Interfax – Ukraina, dostupné na: <http://www.interfax.com.ua/eng/>

International Energy Agency, dostupné na: <http://iea.org/>

Ministěrstvo eněgetiki Rossijskoj Feděracii, dostupné na:
<http://minenergo.gov.ru/>

Nord Stream, dostupné na: <http://www.nord-stream.com/>

Oficiální portál Informačního centra o NATO, dostupné na:
<http://www.natoaktual.cz/>

Oficiální stránky Evropské unie, dostupné na: <http://europa.eu/>

Reuters, dostupné na: <http://www.reuters.com/>

Ruský zpravodajský server Kommersant, dostupné na:
<http://www.kommersant.ru/>

Stránky rádia The Voice of Russia, dostupné na: <http://english.ruvr.ru/>

The Economist, dostupné na: <http://www.economist.com/>

The World Factbook, dostupné na: <https://www.cia.gov/>

Ukrainian Community in Montreal, dostupné na: <http://ukemonde.com/>

Novinové články a rozhlasové vysílání

Český rozhlas 6: 2009. *EU a ruský plyn.*

E15: 2009. *Plyn je Achillovou patou Evropy.* Č. 287, s. 16.

E15: 2009. *Plyn je mnohem efektivnější než válka.* Č. 291, s. 22.

E15: 2009. *Ukrajina krizi s plynem sama nevyřeší.* Č. 285, s. 6.

E15: 2009. *Ukrajina krizi s plynem sama nevyřeší.* Č. 285, s. 6.

Ekonom: 2006. *Nebe se otevírá.* Č. 9, s. 32.

Lidové noviny: 2004. *Kyjev zažíval „oranžovou revoluci“.* Roč. 17, č. 271, s. 6.

Profit: 2005. *Plynařská princezna míří na Západ.* Roč. 16, č. 5, s. 9.

Profit: 2009. *Plynová krize: Ruský diktát silou.* Roč. 20, č. 3, s. 10.

Radiožurnál: 2009. *Vedení EU a EK znepokojuje spor Ruska a Ukrajiny.*

Respekt: 2004. *Evropská událost roku.* Roč. 15, č. 50, s. 2.

Týden: 2009. *Jsme rukojmí ve válce o plyn.* Roč. 16, č. 2, s. 14.

8 PŘÍLOHY

Příloha č. 1:

Obálka německého časopisu Der Spiegel z roku 2007 s názvem Stát Gazprom:
Putinovo energetické impérium

Zdroj: Der Spiegel

<<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-50746908.html>>

Příloha č. 2:

Plakát s názvem Tajná zbraň Gazprom

Zdroj: Heinrich-Böll-Stiftung Sachsen-Anhalt

<<http://www.boell-sachsen-anhalt.de/themen/2007/die-geheimwaffe-gasprom/>>

9 RESUMÉ

This bachelor thesis deals with research of securitization and desecuritization in energy relationships between the Russian Federation and the European Union. It is focused exclusively on gas dimension. In this bachelor thesis I am describing a Russian gas sector and an energy dependence of Europe on Russian sources. For research of securitization and desecuritization I make an analysis of several Russian documents – foreign policy concepts, national security concepts and energy strategies. In the fifth chapter I am describing events in Ukraine, which influenced energy relationships between Russia and the EU.